

Державний торговельно-економічний університет
Кафедра економічної теорії та конкурентної політики

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Вплив транснаціональних корпорацій на конкуренцію в національній економіці

Студента 2 курсу, 7-м групи,
спеціальності
073 «Менеджмент», освітньої
програми
«Менеджмент
антимонопольної діяльності»

*підпис
студента*

Демченка Володимира
Олександровича

Науковий керівник
доктор економічних наук,
завідувач кафедри економічної
теорії та конкурентної
політики

*підпис
керівника*

Уманців Юрій
Миколайович

Гарант освітньої програми
доктор економічних наук,
завідувач кафедри економічної
теорії та конкурентної
політики

*підпис
керівника*

Уманців Юрій
Миколайович

Київ 2023

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження впливу транснаціональних корпорацій на конкуренцію в національній економіці	6
1.1. Економічна сутність транснаціональних корпорацій та їх роль в економіці.....	6
1.2. Транснаціональні корпорації в умовах глобальної конкуренції.....	9
Розділ 2. Транснаціональні корпорації та їх вплив на конкуренцію в національній економіці	15
2.1. Становлення та розвиток транснаціональних корпорацій в українській економіці.....	15
2.2. Модифікація конкуренції під впливом транснаціональних корпорацій.	25
Розділ 3. Конкурентні інструменти регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в національній економіці	37
3.1. Світовий досвід конкурентного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій та перспективи його використання в Україні	37
3.2. Шляхи обмеження негативного впливу транснаціональних корпорацій на конкуренцію в українській економіці	42
Висновки	51
Список використаних джерел	54
Додатки	62

ВСТУП

Актуальність теми випускної кваліфікаційної роботи. Дослідження впливу транснаціональних корпорацій (ТНК) на конкуренцію у національних економіках має першорядне значення у сучасному, щоразу більш взаємопов'язаному глобальному економічному ландшафті. Зазначена проблематика набуває особливого значення у контексті країн з ринками, що формуються, до яких належить і Україна, де вплив ТНК є глибоким і багатогранним. ТНК з їхніми значними фінансовими ресурсами, технологічними можливостями та глобальним ринковим охопленням мають можливість формувати галузеві стандарти, впливати на споживчі вподобання та змінювати конкурентну динаміку на національних ринках. Їх діяльність може мати далекосяжні наслідки — від зміни структури зайнятості до впливу на торговельну політику.

В Україні присутність і діяльність ТНК є особливо помітною у таких ключових секторах, як енергетика, сільське господарство та промисловість. Цей вплив має подвійний характер: з одного боку, ТНК приносять інвестиції, передові технології та управлінські практики, а з іншого — вони створюють значні виклики для місцевого бізнесу, потенційно призводячи до монополізації ринку або недобросовісної конкуренції. Баланс між використанням переваг ТНК та захистом місцевої економіки є критично важливим питанням, яке потребує ретельного вивчення та розуміння.

Крім того, роль ТНК у формуванні економічної політики та їхня участь у регуляторних діалогах є важливим аспектом, який потребує вивчення. Ця робота, зосереджуючись на національному контексті, сприяє глибшому розумінню цієї динаміки. Вона пропонує розуміння того, як ТНК можуть бути краще інтегровані в національну економіку, забезпечуючи при цьому, щоб їхня присутність не перешкождала розвитку та конкурентоспроможності місцевих підприємств.

Актуальність теми дослідження посилюється глобальними змінами у торговельній та економічній політиці, що відбуваються зараз, коли країни

переоцінюють свої стратегії щодо іноземних інвестицій та багатонаціональних операцій. Розуміння впливу ТНК у цьому мінливому ландшафті є важливим для формування ефективної економічної політики та стратегій, які можуть сприяти сталому зростанню та справедливій конкуренції в економіці України.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є аналіз впливу ТНК на конкурентне середовище у національній економіці України. Вона спрямована на розуміння стратегій ТНК та їх наслідків для українського бізнесу та економіки у цілому.

Основними завданнями випускної кваліфікаційної роботи є такі:

- проаналізувати сутність транснаціональних корпорацій;
- дослідити роль та вплив ТНК на українську економіку;
- проаналізувати конкурентні стратегії ТНК та їх вплив на місцевий бізнес;
- оцінити ефективність існуючої регуляторної бази в управлінні впливом ТНК;
- запропонувати напрями вдосконалення конкурентної політики у контексті забезпечення збалансованого та справедливого конкурентного середовища.

Об'єктом дослідження є операційні стратегії ТНК в економіці України та їх взаємодія з внутрішніми ринками і регуляторним середовищем.

Предметом випускної кваліфікаційної роботи є дослідження впливу ТНК на конкурентну динаміку у ключових секторах економіки України.

Методологічною основою випускної кваліфікаційної роботи є використання системного підходу, що включає системний аналіз тематичних досліджень та джерел, а також кількісний аналіз економічних показників. Порівняльні методи також використовуються для проведення паралелей з міжнародним досвідом діяльності ТНК.

Інформаційною основою є різноманітні джерела, включаючи економічні звіти, юридичні документи, наукові статті та тематичні

дослідження діяльності ТНК та їх регуляторного середовища, а також аналітично-довідкові матеріали Антимонопольного комітету України, монографії та періодичні видання.

Практичне значення результатів випускної кваліфікаційної роботи полягає у тому, що рекомендації, сформульовані на основі її виконання можуть бути використані при прийнятті політичних рішень та стратегічному плануванні, адаптувати діяльність АМКУ, пропонуючи ідеї щодо збалансування впливу ТНК з потребами національної економіки України та місцевого бізнесу. За результатами дослідження опубліковано статтю у збірнику наукових статей студентів За результатами дослідження опубліковано статтю у збірнику наукових статей студентів «Менеджмент: імперативи та виклики [Електронний ресурс] / відп. ред. Н. В. Сичова. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. С. 326-332» [1].

Структура випускної кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів та списку використаних джерел. Повний обсяг випускної кваліфікаційної роботи займає 64 сторінки комп'ютерного тексту, у тому числі 1 таблиця та 5 рисунків. Список використаних джерел налічує шістьдесят три позиції і займає вісім сторінок. У роботі наведено три додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА КОНКУРЕНЦІЮ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

1.1. Економічна сутність транснаціональних корпорацій та їх роль в економіці

Транснаціональні корпорації або ж багатонаціональні корпорації, породжені науково-технічним прогресом, перетворилися на домінуюче економічне явище на сучасній світовій арені. Їх поява стала наслідком глобалізації, яка, в свою чергу, сприяла їх розвитку, перетворивши ТНК на стрижень світової економіки. Як двигуни економічної діяльності, ТНК просувають ідею глобалізації, сприяючи економічній взаємозалежності та полегшуючи транскордонні потоки капіталу, технологій і торгівлі. Завдяки своїй експансивній діяльності, що охоплює багато країн, ТНК започаткували нову епоху глобальної економічної інтеграції [2].

ТНК — це не просто економічні суб'єкти, це — колосальні екосистеми, що охоплюють широкий спектр економічних секторів, включаючи сільське господарство, гірничодобувну промисловість, обробну промисловість, маркетинг, дистрибуцію та фінансову сферу. Їх багатогранна діяльність підкреслює їх широкий вплив на різні економічні аспекти — від створення робочих місць до динаміки потоків капіталу [3].

Заглиблюючись у національний економічний ландшафт, присутність ТНК суттєво впливає на конкуренцію. Їхні величезні ресурси, вищий технологічний рівень та знання глобальних ринків часто дають їм конкурентну перевагу над національними компаніями. Ця конкурентна перевага потенційно сприяє створенню сприятливого клімату для інновацій та підвищення ефективності, оскільки національні компанії прагнуть вирівняти умови конкуренції. Однак вона також створює такі виклики, як монополізація ринку

та удушення місцевих підприємств, що може призвести до економічної нерівності.

Засобом рейтингування транснаціональних корпорацій називають індекс транснаціональності (TNI). Він розраховується як середнє арифметичне наступних трьох співвідношень (де «іноземні» означає за межами країни корпорації), формула (1.1):

1. відношення іноземних активів до загальних активів
2. відношення продажів за кордоном до загального обсягу продажів
3. відношення іноземної зайнятості до загальної зайнятості

$$TNI = \frac{1}{3} \left(\frac{\text{Іноземні Активи}}{\text{Загальні Активи}} + \frac{\text{Продажі за Кордоном}}{\text{Загальний Обсяг Продажів}} + \frac{\text{Іноземна Зайнятість}}{\text{Загальна Зайнятість}} \right), \quad (1.1)$$

Індекс транснаціональності був розроблений Конференцією ООН з торгівлі та розвитку. Транснаціональні корпорації також класифікуються за кількістю іноземних активів, якими вони володіють. Однак рейтинг TNI може істотно відрізнятись від цього.

ТНК відіграють ключову роль у формуванні динаміки світової торгівлі та сприянні економічній інтеграції. Їхній вплив пронизує національне економічне середовище, впливаючи на конкуренцію, інновації та ринкову структуру. Таким чином, вивчення економічної сутності ТНК та їхньої ролі у глобальній та національній економіці є необхідним для більш глибокого розуміння сучасних економічних парадигм та формулювання обґрунтованої економічної політики [4]. Окрім цього, аналіз цілей та стратегій ТНК дозволяє виявити потенційні ризики та можливості для національних економік, що є критично важливим у контексті зростаючої інтеграції та взаємозалежності світового господарства.

Інвестиційна поведінка — це патерн або стиль, за яким інвестори або інвестиційні суб'єкти (як-от компанії, урядові організації, індивідуальні особи тощо) вирішують куди, коли і як вкладати свої кошти. Ця поведінка залежить

від ряду чинників, включаючи, але не обмежуючись, ризиками, очікуваною віддачею інвестицій, економічними умовами, ринковими тенденціями, податковими політиками та особистими фінансовими цілями. В контексті транснаціональних компаній, інвестиційна поведінка може бути спрямована на зростання та експансію бізнесу за кордоном, оптимізацію податків, розподіл ризиків, доступ до нових ринків або ресурсів, або зміцнення конкурентних позицій. Так, типи інвестиційної поведінки відображають стратегічний підхід компанії до міжнародного інвестування і можуть включати різні комбінації цих цілей і методів (додаток А). Основні типи інвестиційної поведінки транснаціональних компаній включають суперекспансивну, експансивну, ліберальну, консервативну, та змішану поведінку [5].

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) є ключовим показником економічної діяльності транснаціональних корпорацій у певній країні. ПІІ вимірюють інвестиції, які роблять іноземні компанії в активи країни, такі як заводи, машини та обладнання, або через придбання часток в місцевих компаніях [6]. Приток ПІІ залежить від наступних аспектів:

1. глобальний пошук інвестицій: ТНК активно шукають можливості для інвестування та експансії на глобальному рівні;
2. вплив економічних подій: Рівні ПІІ корелюють з подіями, як-от приватизація або нові закони, що сприяють іноземним інвестиціям»
3. пошук макроекономічної стабільності: ТНК віддають перевагу інвестуванню в країни зі стабільною економікою;
4. реакція на глобальні кризи: ТНК можуть скорочувати інвестиції під час світових фінансових криз;
5. зовнішньоекономічний вплив: ТНК використовують Україну як стратегічну точку для доступу до інших ринків;
6. значення внутрішньополітичних факторів: Політична стабільність та передбачуваність країни важливі для інвестиційних рішень ТНК.

Поведінка транснаціональних корпорацій на національних ринках значною мірою визначається їхніми стратегічними цілями, які включають

максимізацію прибутків, розширення ринкової частки, оптимізацію витрат та забезпечення конкурентних переваг. ТНК можуть використовувати свою глобальну мережу для зниження виробничих витрат, переносячи виробництво в країни з нижчою вартістю праці, що дозволяє їм знизити ціни на свої товари та послуги на національних ринках, зберігаючи при цьому високу якість. Вони також можуть використовувати свої інноваційні технології та глобальні знання для розробки нових продуктів, які задовольняють специфічні потреби місцевих споживачів, тим самим зміцнюючи свої позиції на ринку. Крім того, ТНК активно працюють над створенням позитивного іміджу бренду та відповідальності перед спільнотою, що не лише покращує їхню репутацію, але й сприяє лояльності клієнтів.

1.2. Транснаціональні корпорації в умовах глобальної конкуренції

ТНК є основними гравцями на світовому ринку, часто конкуруючи між собою за розширення своєї частки ринку та впливу. Цю конкуренцію можна побачити у різних галузях промисловості. ТНК конкурують одна з одною, що може включати такі стратегії, як злиття та поглинання, інновації та масштабування виробництва для задоволення глобального попиту. Місцеві підприємства часто опиняються у конкурентному протистоянні з ТНК.

Масштаби та ресурси ТНК можуть створити значні проблеми для місцевих підприємств, які можуть боротися з конкуренцією за ціною, асортиментом та інноваціями. ТНК також стикаються з конкуренцією з боку державних організацій або нормативних актів, які можуть вплинути на їх діяльність. Уряди можуть впроваджувати політику, яка сприяє вітчизняному бізнесу, або запроваджувати правила, які обмежують ринкову діяльність ТНК.

Антимонопольні норми, які уряди можуть застосовувати для запобігання монополістичної діяльності ТНК, є дієвим інструментом для забезпечення справедливої конкуренції та запобігання домінуванню однієї компанії на

ринку. ТНК діють у глобальному конкурентному середовищі, враховуючи різні фактори та стратегії:

1. адаптація інвестицій до змінних умов: ТНК пристосовують свої інвестиційні стратегії до нестабільності світового ринку, приймаючи важливі рішення, які відповідають динамічним умовам;

2. основні стратегічні цілі: Діяльність ТНК на світовій арені визначається їхніми стратегічними намірами, такими як завоювання ринкових часток, використання потенціалу країн-партнерів та доступ до ресурсів;

3. вимоги до країни-господаря: Успіх ТНК в іншій країні часто залежить від таких чинників, як інвестиційно привабливе середовище, відкритість уряду до співпраці, кваліфіковані працівники та наявність природних ресурсів;

4. взаємодія з міжнародним співтовариством: Реакція міжнародної спільноти та регулюючих органів на дії ТНК, які можуть бути сприйняті як надмірно експансивні, впливає на їхню глобальну стратегію;

5. напрямки інвестицій: ТНК зазвичай інвестують у країни з високими заощадженнями, ефективним використанням ресурсів та розвинутою системою освіти;

6. відповідність ринковим стандартам: ТНК мають пристосуватися до ринкових правил та соціальних норм, щоб їхні економічні дії були узгоджені з законодавством та етичними стандартами;

7. роль інновацій та власності: Міжнародні інвестиції ТНК включають розподіл капіталу між різними країнами, що сприяє ефективності та включає в себе інновації та інтелектуальну власність для досягнення бізнес-цілей;

8. зміна поведінкових стратегій: Замість агресивного розширення, ТНК переходять до більш поміркованих дій, що дозволяє їм зменшити напруженість у відносинах з урядами та міжнародними організаціями;

9. фокус на сталому розвитку: Інвестиційна стратегія ТНК не лише спрямована на фінансовий успіх, але й на досягнення сталого розвитку та соціально відповідального бізнесу [5].

Так само ТНК на глобальному ринку використовують різні практики, які можна вважати недобросовісною конкуренцією, часто використовуючи свої величезні ресурси та глобальність охоплення:

1. право на подання до суду на держави: ТНК можуть подавати позов на держави в судах, контрольованих Світовою Організацією Торгівлі (СОТ) для вирішення спорів. ТНК мають право вимагати відшкодування за антиконкурентні дії, як приватні, так і державні, з ефективною компенсацією та правом подавати скарги до органів влади та судів. Також рамки СОТ можуть змусити зміни в законодавстві країн, що розвиваються, щоб задовольнити потреби ТНК, незважаючи на запевнення, що це не вимагатиме гармонізації національного законодавства про конкуренцію [7];

2. процедурна справедливість: процесуальна справедливість вимагає надійних гарантій доступу ТНК до правових шляхів, права на оскарження адміністративних рішень та ефективних внутрішніх засобів правового захисту. Це може потенційно призводити до змін у законах і процедурах приймаючої країни під загрозою торговельних санкцій [7];

3. корпоративний та політичний вплив: корпорації можуть впливати на уряди, щоб вони допомагали сформувати сприятливе середовище для інвестицій, іноді під загрозою перенесення діяльності в інше місце. Це призводить до зниження або майже скасування корпоративних податків у деяких країнах, спотворюючи ринки та сприяючи формі глобалізації, що нагадує історичний меркантилізм. ТНК відносно вільно шукають місця для виробництва, які є найбільш прибутковими та найменш регульованими. Ця свобода частково пояснюється слабкістю регулятивних структур у багатьох країнах і відсутністю дійсних міжнародних стандартів [8; 9];

4. корпоративна злочинність та її вплив на національний розвиток: Корпоративна злочинність, включаючи шахрайство, податкові махінації та порушення екологічних норм, може призводити до значних економічних втрат та ускладнювати вплив урядів на розвиток нації. ТНК, які формують життя через світові мережі виробництва, споживання, фінансів і культури, часто

підривають державне регулювання і сприяють соціальним проблемам, таким як погані умови праці та погіршення стану навколишнього середовища. Також відомо, що ТНК і заможні особи використовують податкові гавані та лазівки в законодавстві, щоб уникати сплати податків, що підриває здатність демократії функціонувати та надавати державні послуги. Це уникнення призводить до втрати доходів як для багатих, так і для бідних країн і може призвести до збільшення податків для населення в цілому, щоб компенсувати цю нестачу [8; 9].

5. регуляторні спроби: Зусилля щодо регулювання ТНК, як і сторонні угоди, часто зосереджені на державному забезпеченні, а не на поведінці окремих компаній, і залишаються неефективними моделями регулювання поведінки ТНК. Міжнародні угоди, які вимагають від дочірніх компаній ТНК інформувати приймаючі країни про їхні виробничі процеси, використання токсичних хімікатів, а також фактичні витрати та доходи, повинні отримати підтримку [9].

Транснаціональні корпорації мають значний вплив як на місцеві, так і на міжнародні ринки, особливо у таких галузях, як машинобудування. Через свої глобальні ланцюжки створення доданої вартості ТНК організують міжнародні потоки товарів і послуг, ефективно формуючи структуру торгівлі та ринкову динаміку [10]. Вони роблять значний внесок у галузеву структуру великих економічних центрів і відіграють центральну роль у забезпеченні зайнятості та економічної активності в таких галузях, як машинобудування [11].

Модель п'яти сил Портера пропонує всеосяжну основу для аналізу конкурентного середовища галузі. Для транснаціональних корпорацій ця модель є особливо проникливою (рис. 1.1). Розуміння цих факторів допомагає ТНК орієнтуватися на складних глобальних ринках, приймаючи стратегічні рішення для збереження конкурентних переваг. Вплив ТНК на ринкову динаміку виходить за межі простої економічної діяльності, впливаючи на промислові стратегії та економічну політику країн. Їхні стратегічні відповіді

на конкурентні сили демонструють прагнення до збереження конкурентних переваг і сприяння інноваціям та підвищенню ефективності.

Рис. 1.1. Вплив п'яти сил Портера на конкурентну діяльність ТНК

Джерело: побудовано автором на основі: [12; 13]

Стратегічні операції у важкому машинобудуванні суттєво впливають на формування структури промисловості у великих економічних центрах і відіграють вирішальну роль у стимулюванні зайнятості та економічної активності. Стратегічна присутність ТНК у цьому секторі часто корелює з економічною стійкістю регіону, відображаючи їхній суттєвий вплив на економічний ландшафт.

В Україні вплив ТНК очевидний у таких секторах, як автомобільна та машинобудівна промисловість. Потoki прямих іноземних інвестицій (ПІІ), передача технологій та створення робочих місць — ось деякі зі способів, за допомогою яких ТНК формують ці галузі. Зростання української

автомобільної промисловості та успіх місцевих машинобудівних підприємств на світових ринках підкреслюють трансформаційну роль ТНК.

РОЗДІЛ 2. ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНЦІЮ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

2.1. Становлення та розвиток транснаціональних корпорацій в українській економіці

Вхід ТНК в український машинобудівний сектор почався на повну силу лише у 1990-х роках після розпаду Радянського Союзу. Цей період був відзначений значними політичними та економічними змінами, які відкрили країну для іноземних інвестицій [14]. На початковому етапі участь ТНК полягала переважно у створенні спільних підприємств та партнерств з місцевими фірмами. Ці ранні форми співпраці були важливими для передачі технологій, управлінських практик та доступу до міжнародних ринків. З часом характер участі ТНК еволюціонував, деякі корпорації створювали повністю власні дочірні підприємства або набували значні частки в українських машинобудівних компаніях. Еволюція входження ТНК у сектор також характеризується зміною типів діяльності, в яких вони брали участь. Спочатку акцент робився на збірці та простому виробництві, але з часом відбувся перехід до більш складних форм виробництва та інтеграції в глобальні виробничі ланцюги цих корпорацій.

У 2018 р. Україна належала до сорока найбільших країн світу за рівнем обороту у машинобудівній галузі [14]. Проте, зниження обсягів виробництва та продажу в цій сфері створює ризики для економічної безпеки країни, враховуючи, що місцева продукція легко може бути замінена на товари конкурентів через високу конкуренцію на міжнародних ринках, що призводить до зростання залежності від імпорту.

Протягом останнього десятиліття експорт з України у сфері машинобудування зменшився на 40%, а у категорії «Наземний транспорт, літальні апарати та плавзасоби» — на 76%. Це стало наслідком обмеженої експортної диверсифікації та залежності від російського ринку. Водночас,

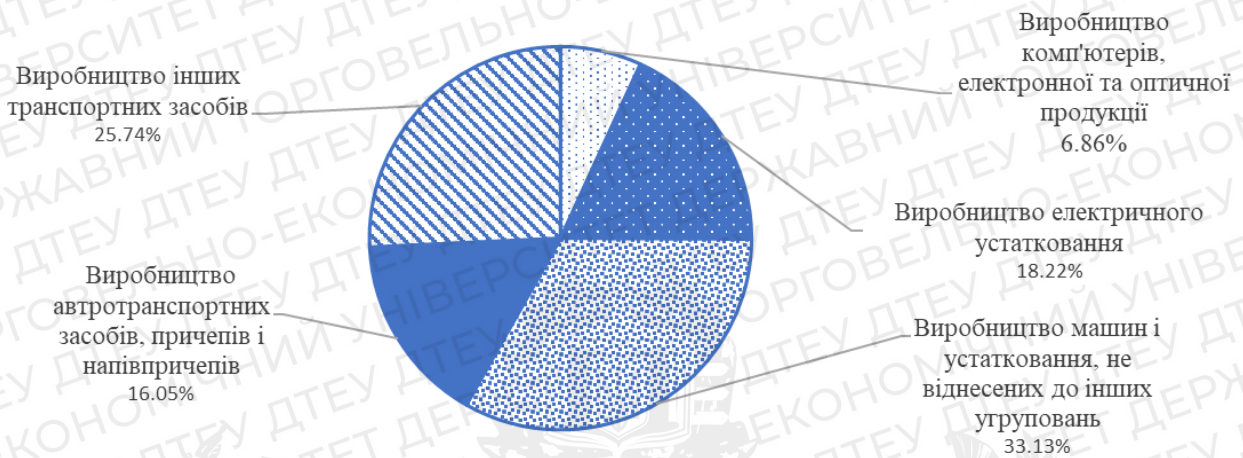
криза стимулювала переорієнтацію на інші ринки, залишаючи машинобудування одним з ключових експортно орієнтованих секторів української економіки. Незважаючи на це, загальний обсяг експорту машинобудівної продукції у 2020 р. знизився на 1886,1 млн. доларів у порівнянні з 2014 р. Зростання експорту, помітне у 2017-2018 рр., було забезпечене завдяки виробництву електротехнічної продукції та механічного обладнання ТНК. Тим не менш, частка категорії «Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання» у загальному обсязі експорту товарів з України впала до 9,1% у 2020 р. (у порівнянні з 10,2% у 2013 р.), а в категорії «Наземний транспорт, літальні апарати, плавзасоби» — до 1,5% (у порівнянні з 8,7%).

У 2020 р. близько 18 дочірніх компаній великих світових брендів виготовляли 10,45% всієї реалізованої машинобудівельної продукції в країні. Ці компанії забезпечували роботою 10,32% всіх працівників галузі та вносили 12,45% у фонд оплати праці. Переважно ТНК в Україні спеціалізуються на виробництві транспортних засобів, зокрема автомобілів, причепів та інших транспортних машин (за класифікацією КВЕД коди 29-30) [15]. У 2020 році дев'ять таких підприємств виробили майже половину всієї продукції цих категорій, забезпечили роботою 19,30% працівників галузі та сплачували 24,15% від загального фонду оплати праці сектора.

Українська автомобільна промисловість тривалий час залишалася свідченням швидкого зростання, якому сприяла присутність провідних виробників та постачальників автомобільного обладнання, яких приваблює кваліфікована робоча сила, конкурентоспроможна заробітна плата та стратегічне розташування [16]. Окрім автомобільного сектору, українські машинобудівні підприємства виробляють широкий спектр обладнання, від гірничодобувного до авіаційних двигунів, а такі компанії, як Discovery Drilling Equipment (DDE) та «Інтерпайп», здобули світове визнання на своїх ринках.

В інших областях машинобудування присутність ТНК в Україні є меншою (рис. 2.1). Наприклад, у виробництві іншого машинного устаткування

Рис. 2.1. Структура реалізованої промислової продукції у 2019 р. за видами машинобудівних виробництв, %

Джерело: [14; 17]

(код 28 за КВЕД) працює п'ять ТНК, які в 2020 р. випустили 3,86% продукції сектору, залучили 1,64% його працівників і сплачували 0,72% загальних витрат на зарплату. Глобальна економічна слабкість, фінансова криза та карантинні заходи через COVID-19 спричинили значне зниження попиту на легкові та вантажні автомобілі.

Пік автомобілебудування в Україні припав на 2008 р. з випуском 401 599 автомобілів, з яких Запорізький автомобілебудівний завод виготовив 254 752 одиниць, або 63% [15]. Однак після глобальної кризи 2008 р. та російської агресії 2014 р. автомобільне виробництво у країні серйозно скоротилося через вразливість та нестабільність української економіки і низький попит на продукцію. Виробництво легкових автомобілів в Україні майже припинилося, тоді як ТНК на території країни переорієнтувалися на виробництво компонентів і деталей для міжнародних автовиробників.

Інтеграція у світове машинобудування та автомобілебудування підтверджується технологічним прогресом у сфері автономних, підключених, електричних та спільних транспортних засобів (ACES), де українські ІТ-

компанії беруть активну участь у глобальних партнерствах для досліджень і розробок. Співпраця Sigma Software з Knorr-Bremse Group та Luxoft з Daimler AG демонструє роль України в технологічних інноваціях у машинобудуванні [16].

Додана вартість, яку створюють ТНК, є беззаперечною. Історичні дані, такі як значна додана вартість, створена десятима провідними ТНК у 1971 році, яка перевищила валовий внутрішній продукт 80 країн, що розвиваються, свідчать про їх економічні масштаби та потенціал для стимулювання економічного зростання в глобальному масштабі [3].

Економічна сутність ТНК яскраво проявляється в їхньому величезному внеску у світову торгівлю, що становить близько 80% (Додаток Б, рис.1). Їхні стратегічні рішення щодо розміщення не тільки впливають на географічну та галузеву структуру торгівлі, але й породжують значну частину внутрішньофірмової торгівлі між їхніми різноманітними дочірніми компаніями [19].

ТНК відіграють ключову роль у процесах глобалізації, і це має значний вплив на конкуренцію в національних економіках. Присутність понад 300 дочірніх компаній ТНК в Україні підкреслює важливість країни у глобальній бізнес-мережі, включаючи 9% представництва у секторі промислових товарів та машинобудування [20]. Діяльність ТНК можна пов'язати із притоками прямих іноземних інвестицій, які в свою чергу знаходяться під суттєвим впливом історичних та політичних подій (додаток Б, рис. 2). Для України події, які впливали на ПІІ, включають:

1. відновлення незалежності України (1991 р.), що відкрило нові можливості для ПІІ та відповідно ТНК у різних галузях економіки;
2. економічні реформи 1990-х, коли приватизація та перехід до ринкової економіки збільшили привабливість України для ТНК;
3. Помаранчева революція (2004 р), що викликала тимчасове зниження інтересу ТНК через політичну невизначеність, після чого відновлення зацікавленості відбулося з реформами;

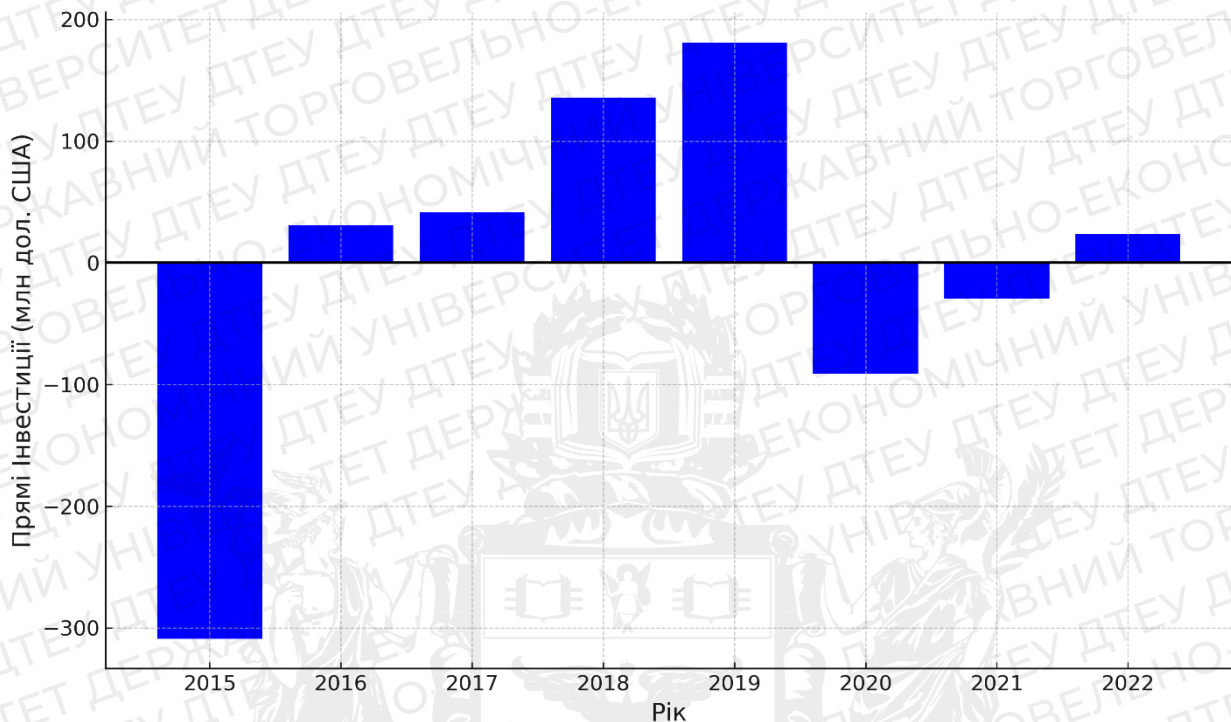

4. глобальна фінансова криза (2008-2009 рр.), яка спричинила переоцінку інвестиційних стратегій ТНК на фоні світового економічного спаду;
5. Угода про асоціацію з ЄС (2014), що збільшила інтерес ТНК до України як до потенційного інвестиційного напрямку;
6. конфлікт на сході України та анексія Криму, що створили політичний та економічний ризик, що відштовхнув ТНК;
7. реформи проти корупції, коли покращення інвестиційного клімату через антикорупційні заходи сприяло зростанню інтересу ТНК;
8. пандемія COVID-19, що вплинула на глобальні ПІІ, змушуючи ТНК переглянути інвестиційні плани на тлі економічної невизначеності;
9. повномасштабне вторгнення росії, що вплинуло на інвестиційний клімат, спричинивши масштабне зниження інтересу іноземних інвесторів через високий рівень ризику та нестабільність і з іншого боку, це відкрило нові можливості для інвестицій у відновлення інфраструктури, оборонну промисловість та гуманітарні проекти.

Для відображення впливу війни на графіку ПІІ (додаток Б, рис. 2) ми повинні були б побачити значне зниження притоку іноземних інвестицій у 2022 р. Однак враховуючи, що наші дані зупиняються на початку 2022 р. і ми не маємо інформації про те, як саме війна вплинула на цілісні дані ПІІ за цей рік, неможливо точно оцінити цей вплив. Повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 р. стало піком довготривалого політичного напруження у регіоні та має глибокі геополітичні наслідки. російська агресія не тільки спричинила значні людські втрати та руйнування, але й суттєво вплинула на глобальну економіку та діяльність ТНК, включаючи машинобудівний сектор. Вплив війни на машинобудівний сектор має довготривалі наслідки через його взаємозв'язок з іншими промисловими секторами та важливість для національної інфраструктури [21].

Реакція ТНК на війну в Україні, відображає виклики, з якими стикаються ТНК у нестабільних регіонах. Повномасштабне вторгнення росії прямо вплинуло на машинобудівні ТНК, які зіткнулися з викликами пов'язаними з

безпекою та стабільністю своїх операцій, розривами у ланцюжках поставок та необхідністю швидкої адаптації до змінюваних обставин.

Рис 2.2. Прямі інвестиції в сектор машинобудування України у 2015-2022 рр.

Джерело: складено автором за даними: [22]

Переходячи до аналізу ПІІ у секторі машинобудування (рис. 2.2), можна відстежити, як зобов'язання та інвестиції ТНК впливають на загальну картину машинобудівної галузі в Україні. Проаналізувавши графік прямих інвестицій у сектор машинобудування України з 2015 по 2022 р., робимо наступні спостереження:

2015 р.: -308,83 млн дол. США — період значних економічних та політичних потрясінь в Україні після української революції 2014 р. та анексії Криму росією. Такі події зазвичай призводять до зменшення іноземних інвестицій через підвищений ризик та невизначеність;

2016 р.: 30,88 млн дол. США — Україна розпочала процес економічної стабілізації та реформ, що сприяло відновленню довіри інвесторів;

2017 р.: 41,28 млн дол. США, оскільки мало місце продовження реформ та стабілізаційних зусиль, а також підтримка міжнародних організацій, таких як МВФ сприяли створенню більш сприятливого інвестиційного клімату;

2018 р.: 135,55 млн дол. США, позаяк цей рік ознаменувався подальшим економічним зростанням та прогресом у реформах. Україна також покращила свої позиції у світових бізнес-рейтингах;

2019 р.: 181,17 млн дол. США, тому що продовження економічного зростання та подальша інтеграція з Європейським Союзом, включаючи поглиблення торговельних відносин. Найвищий показник ПІІ за цей період свідчить про значний інтерес та активну участь ТНК, що зумовлено розширенням ринку та сприятливими інвестиційними умовами;

2020 р.: -91,30 млн дол. США, оскільки пандемія COVID-19 мала глобальний вплив, призвівши до економічного спаду та перебоїв в економіці. Україна також зазнала впливу цих глобальних тенденцій. Негативний приплив ПІІ відображає вплив пандемії, оскільки ТНК, можливо, вилучають інвестиції або зупиняють плани розширення через невизначеність глобальних економічних перспектив;

2021 р.: -29,27 млн дол. США, тому що мали місце тривалі виклики через пандемію, а також поступове відновлення економіки.

Цей аналіз тенденцій ПІІ відображає реакцію ТНК на економічне та політичне середовище в Україні. Він вказує на те, що, незважаючи на інтерес до машинобудівного сектору, зовнішні фактори, такі як політична стабільність, економічна політика та глобальні події, суттєво впливають на інвестиційні рішення. Для побудови подальших прогнозів слід враховувати кілька ключових моментів:

1. Україна в останні роки зазнала економічної нестабільності та втратила контроль над деякими промисловими регіонами, що викликає занепокоєння серед іноземних інвесторів через зростання ризиків;

2. від'ємне сальдо торговельного балансу: український промисловий ринок відчуває зростання від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі, яке у 2020 р.

досягло 4,9 мільярда доларів США. Негативний торговельний баланс може означати, що країна імпортує більше, ніж експортує, що може свідчити про те, що внутрішнє виробництво не задовольняє попит або недостатньо конкурентоспроможне на міжнародному ринку;

3. занепад автомобільної промисловості через кілька факторів, зокрема, відсутність технологічних оновлень і міжнародної технічної співпраці, а також низьку активність у формуванні альянсів із провідними світовими виробниками автомобілів. Падіння в цьому секторі може безпосередньо вплинути на машинобудування, оскільки автомобілебудування є значною частиною машинобудування;

4. пандемія COVID-19 у цілому негативно вплинула на промислове виробництво, індекси демонструють спад за весь минулий рік внаслідок карантинних обмежень. Такий спад може вплинути на довіру інвесторів і призвести до скорочення ПІІ;

5. українські виробники машинобудування адаптуються до глобальних трендів, як-от екологічна цілі, автоматизація та цифровізація, вимагаючи значних інвестицій для відповідності вуглецево-нейтральній економіці та залучення інвесторів.

ТНК в Україні зіткнулися з наслідками недооцінки геополітичних ризиків, що підкреслює потребу в глибшому аналізі геополітичної стабільності перед здійсненням інвестицій. Недостатнє управління геополітичними ризиками призвело до значних втрат для машинобудівних ТНК, які виявилися непередбаченими до швидкої зміни обставин. Розуміння геополітичних ризиків стало більш важливим для машинобудівних ТНК, які прагнуть зменшити вплив непередбачених подій на свої операції та інвестиції.

ТНК варто використовувати планування сценаріїв для розвитку стратегічної стійкості та врахування як ризиків, так і невизначеностей у своєму стратегічному плануванні. У кризові часи, особливо у контексті повномасштабного вторгнення, оцінка впливу війни на економічну конкуренцію та діяльність ТНК на національному ринку набуває критичного

значення. Військові конфлікти можуть суттєво змінювати умови ринкової конкуренції, створювати нові ризики та можливості, та впливати на інвестиційний клімат. Більшість компаній висловили певну стурбованість щодо поточної ситуації та уважно стежать за її розвитком. Деякі компанії насправді зробили стратегічні провізії у 2021 році, щоб зменшити свої втрати від потенційного конфлікту. У таблиці 2.1 представлено детальний порівняльний аналіз впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на діяльність українських машинобудівних підприємств та ТНК у цій галузі.

Іноземні ТНК машинобудівного сектору активно залучають послуги українського сектора інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для свого розвитку, що демонструє тісний зв'язок і взаємний вплив між цими галузями. ІКТ в Україні складають приблизно 5% загальної доданої вартості країни, підкреслюючи їх значення для економіки.

Таблиця 2.1

Порівняльний аналіз впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на українські підприємства та транснаціональні корпорації у машинобудуванні.

Фактор	Вплив на Українські підприємства	Вплив на ТНК
<i>Зовнішні фактори</i>		
Політико-економічна ситуація у державі	Повністю залежні від політико-економічного середовища	При зростанні ризику політико-економічної нестабільності ТНК можуть перенести виробництво
Податкове навантаження	Держава може стимулювати розвиток виробництва податковим регулюванням чи захищати права національних виробників через інструменти податкової політики	Зацікавлені у функціонуванні на території з меншою відсотковою ставкою податку. Держава може збільшити податковий тиск із метою захисту прав національних виробників
Коливання курсу національної валюти	Рівень впливу зміни валюти визначається валютою розрахунку з постачальниками сировини і покупцями продукції	89% машинобудівних ТНК в Україні працюють на толінговій основі, тому зміна курсу національної валюти має мінімальний вплив на фінансовий стан ТНК

Продовження табл. 2.1

Платоспроможність населення	Для виробників, що реалізують продукцію виключно на внутрішньому ринку, цей чинник найбільш суттєвий	Суттєвий чинник впливу на діяльність ТНК, що реалізують продукцію в Україні. На експортерів готової продукції цей фактор має мінімальний вплив
<i>Внутрішні фактори (потенціал)</i>		
Виробничий потенціал	Більшість великих вітчизняних машинобудівних підприємств функціонують на сформованих виробничих потужностях, що надає їм відповідну перевагу. Проте, ці потужності є здебільшого низькотехнологічними і зношеними (фізично та морально)	Як правило ТНК формують свою політику розвитку виробничого потенціалу і дотримуються її, незалежно від локації їх підрозділу. Вирізняються високим рівнем інвестування і фінансування виробничих потужностей
Кадровий потенціал	Переважно вітчизняні підприємства перебувають на стадії адаптації своєї кадрової політики до сучасних вимог із застосуванням конкурентних стимулів для працівників. Окрім того, вони не завжди можуть забезпечити відповідне підвищення кваліфікації персоналу і здобуття досвіду міжнародного рівня	ТНК ведуть якісну кадрову політику, що дозволяє стимулювати залучення кваліфікованих працівників. Це, зокрема, санітарно-гігієнічні, виробничі, соціальні умови праці, стабільна, відносно конкурентна оплата праці і фінансове стимулювання, практики та курси міжнародного рівня та ін.
Інноваційний потенціал	Рівень розвитку інновацій в Україні, обсяг їх фінансування, стимулювання роботи науково-дослідних центрів і інститутів значно поступається рівню міжнародних компаній	Машинобудівні ТНК володіють потужними науково-виробничими центрами, що координують впровадження інновацій у виробництво. Це надає їм значні конкурентні переваги
Ринковий потенціал	Вітчизняні виробники мають певні пріоритети на внутрішньому ринку, але їм складніше налагодити економічні зв'язки міжнародного рівня	Масштабність діяльності ТНК спрощує налагодження економічних зв'язків з контрагентами на будь-якому рівні

Джерело: [18]

Частка цього сектору в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій в Україну є значною, оскільки приблизно третина всіх проєктів зеленого поля в сфері ПІІ пов'язана з програмним забезпеченням, ІТ-послугами та комунікаційними секторами. Більшість ТНК, які мають дочірні компанії в Україні, активно використовують можливості, які пропонує місцевий ІКТ-сектор [14].

2.2. Модифікація конкуренції під впливом транснаціональних корпорацій

Інвестиційні стратегії ТНК є віддзеркаленням прагнення ТНК до збільшення масштабів і ефективності на міжнародному рівні. Для прикладу інвестиційної поведінки розглянемо лідера серед ТНК в секторі машинобудування. З доходом з продажів за 2022 рік у 59.4 мільярди доларів США Caterpillar Inc. є провідним світовим виробником будівельного та гірничого обладнання, позашляхових дизельних двигунів і двигунів на природному газі, промислових газових турбін і дизель-електричних локомотивів [23]. У додатку А наведено таблицю, яка вказує на те, що Caterpillar демонструє різноманітні інвестиційні поведінки, від суперекспансивної через аквізиції до змішаного підходу, який балансує між агресивним розширенням та консервативним збереженням ринкових стратегій.

Стратегічні операції ТНК дають чітке уявлення про конкурентні переваги на світовому ринку, особливо в секторі важкого машинобудування, де Caterpillar Inc. встановила своє домінування [10]. Поглиблене вивчення впливу Caterpillar виявляє нюанси застосування моделі п'яти сил Портера в секторі важкого машинобудування:

1. влада постачальника: Caterpillar управляє владою постачальників шляхом створення конкурентної бази постачальників та вертикальної інтеграції;

2. влада покупця: Компанія Caterpillar зменшує владу покупця, пропонуючи диверсифіковану та інноваційну лінійку продукції, яка задовольняє потреби клієнтів у диференційованій продукції;

3. конкурентне суперництво: У галузі важкого машинобудування панує жорстка конкуренція. Постійні інвестиції Caterpillar в дослідження і розробки призводять до інновацій, встановлюють галузеві стандарти і дозволяють ефективно конкурувати з такими суперниками, як Komatsu, Volvo і John Deere;

4. загроза появи нових учасників: Компанія отримує вигоду від високих бар'єрів для входу в галузь важкого машинобудування;

5. загроза появи заміників: У відповідь на технологічні інновації та появу продуктів-замінників компанія Caterpillar розробляє електричні та гібридні двигуни, тим самим зменшуючи загрозу та захищаючи свою частку ринку.

Вплив Caterpillar виходить за межі простої економічної діяльності, формуючи промислові стратегії та економічну політику в регіонах присутності. Caterpillar Inc. використовує змішану інвестиційну поведінку, поєднуючи агресивне розширення та консервативні стратегії, що дозволяє їй адаптуватися до ринкових умов, балансувати ризики і зростати, зберігаючи при цьому стабільну ринкову присутність. Цей підхід сприяє її лідерству як виробника у складних умовах глобального ринку [10].

Сьогодні машинобудівний сектор є однією з ключових галузей промисловості в світі, що стимулює економічний розвиток та технологічний прогрес. У 2023 р. цей сектор продовжує залишатися на передовій інновацій, від автоматизації виробництва до створення рішень для гірництва, будівництва та сільського господарства. Доказом цього є капіталізація десяти найбільших провідних компаній у машинобудівному секторі станом на 2023 р., які відіграють значущу роль у формуванні глобальної такі аспекти:

- спеціалізації варіюються від обладнання для будівництва та гірництва до автоматизації заводів та робототехніки;

- компанії зі Сполучених Штатів домінують у верхніх рядках за капіталізацією ринку;
- навіть серед найбільших ТНК є різноманітність спеціалізацій, що відображає широкий діапазон сектору машинобудування [24].

Машинобудівна галузь в Україні є критично важливою складовою економічної архітектури країни, забезпечуючи близько 10% ВВП і надаючи робочі місця для понад мільйона осіб. Однак цей сектор переживає численні негаразди, включаючи наслідки глобальної фінансової кризи, наслідки повномасштабної війни та дефіцит кваліфікованої робочої сили. Ці проблеми ускладнюються стагнацією рівня інновацій та зростаючою загрозою з боку транснаціональних конгломератів, які мають можливість змінювати конкурентний ландшафт за допомогою різноманітних стратегічних маневрів [25].

Транснаціональні корпорації здійснюють свій вплив на український ринок машинобудування шляхом прямого проникнення на ринок, поглинання та злиття з місцевими підприємствами, створення спільних підприємств або стратегічних альянсів, а також шляхом залучення аутсорсингу або офшорингу виробництва. Ці суб'єкти також передають свої технології та досвід, інвестують у наукові дослідження та розробки, а також впливають на нормативно-правову базу [26]. Зокрема, ТНК розширили свою частку на внутрішньому ринку, особливо в автомобільній, аерокосмічній та електротехнічній галузях, про що свідчить зростання обсягів виробництва підприємств з іноземним капіталом з 9,4% у 2010 р. до 16,8% у 2019 р. [27].

Такі ТНК, як Siemens, General Electric, Boeing та інші, активно працюють у цих секторах, змінюючи конкурентну динаміку шляхом придбання великих українських фірм, таких як «Турбоатом» та «Мотор Січ», а також шляхом створення спільних підприємств з такими компаніями, як «Укроборонпром» [28]. Ці стратегічні дії ТНК призвели як до вливання нових ринкових можливостей, технологій та капіталу для місцевих компаній, так і до занепокоєння щодо втрати стратегічних активів та конкурентних переваг.

Наприклад, партнерство між GE Transportation та Крюківським вагонобудівним заводом призвело до підвищення продуктивності та інновацій, тоді як спроба придбання китайською фірмою «Мотор Січ» викликала занепокоєння щодо національної безпеки та промислової конкурентоспроможності, що ілюструє двоїстий характер впливу ТНК [28; 29; 30]. Більше того, ТНК беруть участь в аутсорсингу та офшоризації виробництва в українських компаніях, використовуючи місцеві можливості для підвищення економічної ефективності та гнучкості.

Серед помітних прикладів співпраці у цьому відношенні — співпраця між Volkswagen та «АвтоКрАЗом», Siemens та «Електроном», що демонструє тенденцію до інтеграції українських підприємств у глобальні ланцюги доданої вартості [28]. Передача технологій від ТНК також мала вирішальне значення, дозволяючи місцевим підприємствам підвищити свою продуктивність та інноваційність. Інвестиції цих корпорацій у науково-дослідний сектор місцевих фірм сприяли розвитку нових знань, продуктів і процесів, прикладом чого є, зокрема, партнерство між компанією Boeing та Національним авіаційним університетом [28].

З точки зору регуляторного впливу, ТНК впливають на політику та стандарти через лобіювання та участь у галузевих асоціаціях, впливаючи, зокрема, на закони про торгівлю, інвестиції та інтелектуальну власність. Цей вплив проявляється в діяльності Асоціації європейського бізнесу в Україні та положеннях торговельних угод, таких як Угода про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі між Україною та ЄС [28].

Антимонопольний комітет України регулярно розслідує справи, пов'язані з набуттям спільного контролю над національними компаніями ТНК, як, наприклад, над ПАТ «Мотор Січ» компанією «Skyrizon Aircraft Holdings Limited» та ДК «Укроборонпром». Зазначені дії є частиною багатоступеневої трансакції, що включає купівлю акцій різних компаній Skyrizon. Це викликало занепокоєння щодо впливу на ринки авіаційних двигунів та промислових газотурбінних приводів. Контрольний пакет акцій «Мотор Січ» було продано

через офшори за понад 700 млн дол. без дозволу АМКУ, що викликало кримінальне розслідування та проблеми з податковими зобов'язаннями в Україні. Цей крок також впливає на відносини України з Китаєм та США, оскільки Україна намагається балансувати між збереженням інтересів китайських інвесторів і забезпеченням своєї національної безпеки [31; 32].

Україна відіграє ключову роль у світовому автомобільному виробництві, незважаючи на те, що основні виробничі потужності міжнародних автомобільних ТНК, таких як Audi, BMW, Mercedes, Lamborghini та Porsche, розташовані за її межами. Завдяки стратегічному розташуванню біля кордону ЄС, наявності кваліфікованої робочої сили та достатності сировини, Україна стала привабливою для іноземних інвестицій. В країні виробляються дрібні, але важливі деталі для цих автогігантів, включаючи кабельні мережі та автосидіння.

В Україні налічується двадцять два світових та регіональних виробників автодеталей, створивши близько 60 тисяч робочих місць, з інвестиціями у сектор від 400 до 800 мільйонів євро. Основна частина цих компаній знаходиться в Західній Україні, зокрема, у Львівській області, через логістичну близькість до основних європейських ринків. Львівщина вибрана за наявність сировини, енергетичних ресурсів, робочої сили, та близькість до ринків споживання [33].

Також в Україні діють заводи німецько-японської Sebn та німецької Kromberg & Schubert, які виготовляють кабельні системи для BMW, Audi, Mercedes та Volkswagen. Це підкреслює конкурентні переваги України у виробництві автокомпонентів. Заводи таких компаній, як Fujikura, LEONI, «Електроконтакт Україна», що спеціалізуються на виробництві кабельних мереж, свідчать про важливу роль України у світовій автомобільній промисловості.

Це підтверджується відкриттям заводу Bader і Aunde на Львівщині у 2017 р., який виготовляє шкіряні оббивки та чохла для сидінь для таких марок, як Audi, Mercedes, BMW, включаючи Mercedes-Benz S-класу та Maybach. На

цих заводах працює значна кількість людей, що вказує на їхній вплив на місцевий ринок праці.

Таким чином, присутність ТНК в Україні проявляється у багатогранній формі, переплітаючись з місцевою промисловістю та створюючи цілий спектр результатів. Вони варіюються від розширеного доступу до світових ринків і технологічних досягнень до підвищеної вразливості та потенційної ерозії національних інтересів. Дихотомія цих результатів вимагає стратегічного підходу з боку місцевих компаній, уряду та суспільства, щоб скористатися перевагами, одночасно зменшуючи ризики, пов'язані зі значним впливом ТНК у машинобудівному секторі [26; 29].

Взаємодія між транснаціональними корпораціями та місцевою конкуренцією в українському машинобудівному секторі є складною, оскільки дії ТНК можуть як пригнічувати, так і стимулювати динаміку місцевого ринку. Характер цієї взаємодії часто залежить від глибини та характеру відносин, які ТНК встановлюють з вітчизняними компаніями. Знову ж таки, деякі ТНК можуть домінувати на місцевих ринках, витісняючи місцеві підприємства та вдаючись до антиконкурентної практики, тоді як інші можуть стимулювати місцеву конкуренцію, підвищуючи попит, розширюючи можливості для місцевих постачальників та сприяючи інноваціям із корисними ефектами [26; 27].

Тематичні дослідження підкреслюють цю гіпотезу; згадувана раніше спроба Пекіна придбати «Мотор Січ» передбачала потенційне придушення місцевої конкуренції, викликаючи занепокоєння щодо національної безпеки та промислової автономії України, спонукаючи урядове втручання з антимонопольних мотивів [26; 30]. І, навпаки, співпраця GE Transportation з Крюківським заводом підтверджує, як ТНК сприяють технологічному обміну та зростанню місцевих інновацій та продуктивності [34; 35].

Український досвід управління впливом ТНК можна краще зрозуміти, дослідивши аналогічну динаміку в сусідніх країнах, таких як Польща та Румунія. Таке зіставлення розкриває різноманітні способи, у які ТНК

формують конкурентне середовище та впливають на долю місцевої промисловості. Висновки європейських інженерних звітів, наприклад, компанії Deloitte, підкреслюють вирішальну роль цифровізації та надійних екосистем для стратегічного розвитку місцевих фірм [36]. Крім того, ширші перспективи системного впливу ТНК, що обговорюються в глобальних аналітичних дослідженнях, пропонують цінні призми для вивчення їхнього впливу в Україні [37].

Необхідно оцінити вплив ТНК на машинобудівний сектор України з різних точок зору — економічної, соціальної, екологічної та політичної. Резолюції європейських комітетів проливають світло на масштабні наслідки конфлікту, підкреслюючи допоміжну роль ЄС у відновленні, яке охоплює промисловість [38]. Звіт TechUkraine підкреслюють потенціал сектору та можливості для співпраці з ЄС, які мають вирішальне значення для інновацій та цифрової трансформації [39]. Крім того, нагальність відновлення, як підкреслюють оцінки міжнародних організацій, таких як Світовий банк, свідчить про необхідність поживлення важливих для економічної стабільності секторів, таких як машинобудування [40].

Таким чином, взаємодія між ТНК і машинобудівним сектором України представляє складний комплекс викликів і можливостей. Місцеві підприємства, за підтримки державних та суспільних стратегій, повинні вміло орієнтуватися у цьому середовищі. Це включає у себе використання можливостей зростання та придбання технологій, розширення ринків збуту та захист національних інтересів для збереження конкурентної автономії.

Машинобудівний сектор в Україні став об'єктом значних іноземних інвестицій, особливо у таких галузях, як сільськогосподарське машинобудування, залізничне обладнання, аерокосмічна промисловість, автомобілебудування та, від нещодавно — військова техніка. Ці інвестиції мали неоднозначні наслідки для місцевої конкуренції.

З одного боку, ТНК налагодили продуктивну співпрацю з місцевими підприємствами, що дозволило цим фірмам використовувати передові

технології, капітал та досвід для вдосконалення своїх продуктів та послуг. Партнерство в залізничному секторі є прикладом позитивного іноземного впливу. Такі компанії, як Siemens, Alstom, Bombardier і GE, створили спільні підприємства або дочірні компанії з українськими компаніями. Ця співпраця відіграла важливу роль у модернізації залізничної інфраструктури та рухомого складу України, поєднуючи місцеві знання з міжнародним досвідом [26].

Однак, не вся участь ТНК була вигідною. Наприклад, співпраця між ДП «Антонов», провідним виробником літаків в Україні, та китайською компанією AVIC у 2015 р. демонструє потенціал ТНК перешкоджати місцевій конкуренції [27; 43]. Хоча це партнерство було задумане як спільна розробка та виробництво, воно призвело до того, що AVIC привласнила інтелектуальну власність та технології «Антонова». Як наслідок, залежність ДП «Антонов» від AVIC зросла разом із втратою конкурентних переваг та інноваційного потенціалу, оскільки AVIC зосередилася на розширенні власних можливостей за рахунок свого українського партнера.

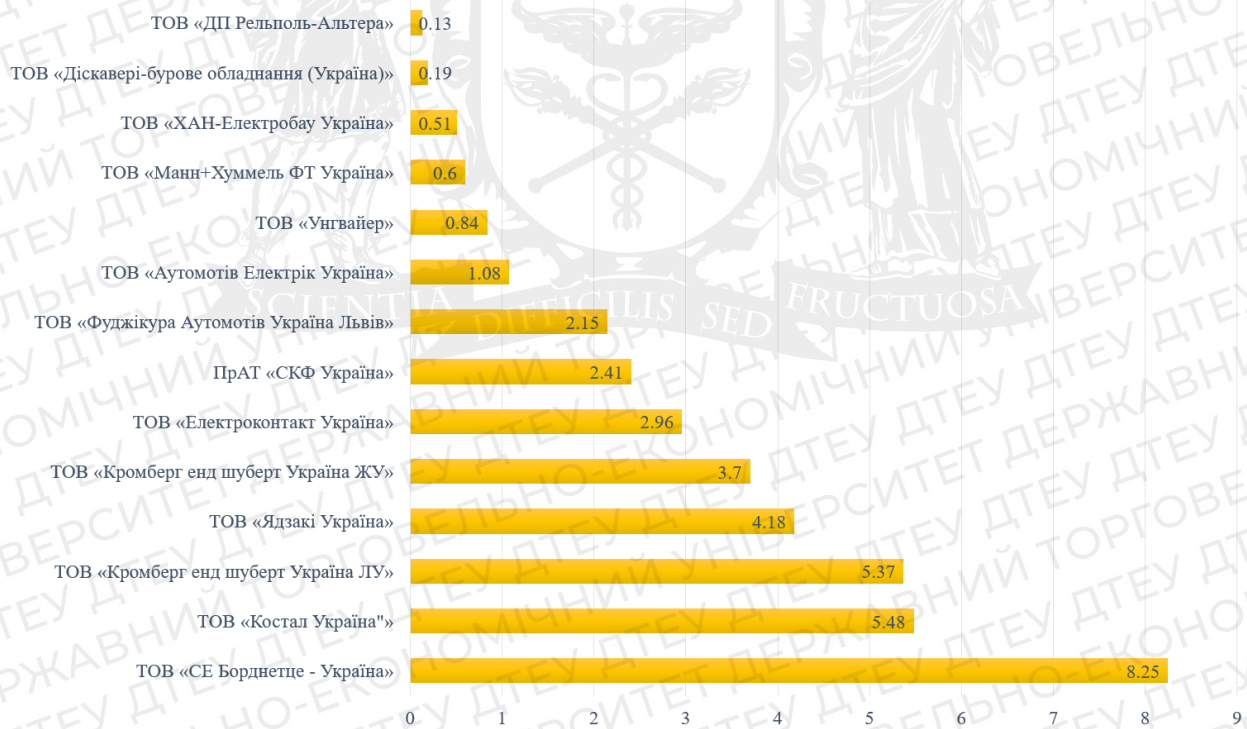
Ще одним прикладом у металургійній галузі впливу ТНК на національну конкуренцію, де глобальні гравці, такі як АрселорМіттал, Метінвест та Інтерпайп, отримали значний контроль. Домінування цих ТНК вплинуло на прибутковість та ринкові позиції місцевих виробників сталі через важелі впливу ТНК на виробництво, ціноутворення та дистрибуцію, а також їх лобювання сприятливої державної політики та субсидій. Місцеві компанії зіткнулися з проблемою такої консолідації, борючись з питаннями ефективності, масштабу та дотримання екологічних норм.

Ці приклади підкреслюють дуалістичний характер впливу ТНК: вони можуть діяти як каталізатори зростання місцевої промисловості та конкурентоспроможності або як агенти, що посилюють контроль і обмежують розвиток місцевих фірм. Подальша дискусія буде присвячена наслідкам цих взаємовідносин та стратегіям, які місцеві компанії та політики можуть застосувати, щоб зорієнтуватися у впливі ТНК на національну економіку.

Незважаючи на ці історії успіху, залучення ТНК залишається палицею з двома кінцями, з потенційними недоліками, такими як посилення залежності та вразливості до зовнішніх ринкових коливань. Це вимагає пильного моніторингу та регулювання з боку національних органів влади, щоб гарантувати, що партнерство та вплив ТНК відповідають економічним цілям країни та не підривають суверенітет і конкурентоспроможність місцевої промисловості.

На рис. 2.3 проілюстровано значну ринкову присутність ТНК в українській машинобудівній галузі у 2020 р., ще більше підкреслює ці моменти. Йдеться про необхідність стратегічного та збалансованого підходу з боку місцевих компаній та політиків перед обличчям таких впливових ринкових сил.

Рис. 2.3. Частка ТНК у реалізованій продукції машинобудування в Україні у 2020 р., %

Джерело: складено автором за даними: [15; 18]

У світлі цих різноманітних результатів для національних політиків і регуляторів дуже важливо застосовувати збалансований підхід. Вони повинні активно оцінювати діяльність та вплив ТНК, встановлюючи рамки, які захищають інтереси місцевої промисловості, водночас заохочуючи іноземні інвестиції та співробітництво, що сприяють інноваціям та зростанню.

Така політика може включати заходи із захисту прав інтелектуальної власності, забезпечення чесної конкуренції та підтримки місцевих компаній у модернізації їхніх технологічних можливостей і виході на нові ринки. Зрештою, метою має бути створення економічного середовища, в якому ТНК і місцеві компанії можуть процвітати симбіотично, роблячи свій внесок у зміцнення національної економіки, конкурентоспроможної на світовій арені.

Такий збалансований підхід буде ключовим у використанні потенційних переваг ТНК, одночасно зменшуючи ризики, пов'язані з їхнім впливом на національну економіку України. Українці відчують позитивний вплив від приходу іноземних інвесторів, особливо у вигляді підвищення заробітних плат на виробничих підприємствах. З 2016 р. середні зарплати значно зросли: з менше 100 євро на початку року до 400 євро в 2018 р. Це зростання зарплат є результатом розвитку місцевого бізнесу завдяки іноземним інвестиціям, які створюють додаткові робочі місця та розвивають пов'язані галузі.

Мультиплікатор Кейнса, вимірний у Львівській області, показав, що одне робоче місце на виробництві створює 1,8 робочих місць у суміжних галузях. Наприклад, завод ODW-Elektrik, відкритий у Новому Роздолі на Львівщині у 2003 р., сприяв економічному оживленню цього регіону, піднявши рівень заробітних плат та створивши понад 1300 робочих місць [33]. Конкуренція та інвестиції іноземних компаній сприяють підвищенню зарплат та соціальних стандартів на робочих місцях, включаючи транспортування працівників, харчування та можливості стажування за кордоном. Це все показує, як іноземні інвестиції покращують умови праці та сприяють економічному зростанню в Україні. Інвестиційний потенціал України у сфері автомобільної промисловості, яка активно залучає ТНК, може досягати до

мільярда доларів на рік. Пандемія COVID-19 вплинула на доходи автомобільних компаній, знижуючи виробництво та прибутки, як це було у випадку з компаніями Fujikura та LEONI в Україні. Однак, деякі компанії, такі як «Електроконтакт Україна» та «Бадер Україна», змогли збільшити свої доходи навіть у цей складний період [33].

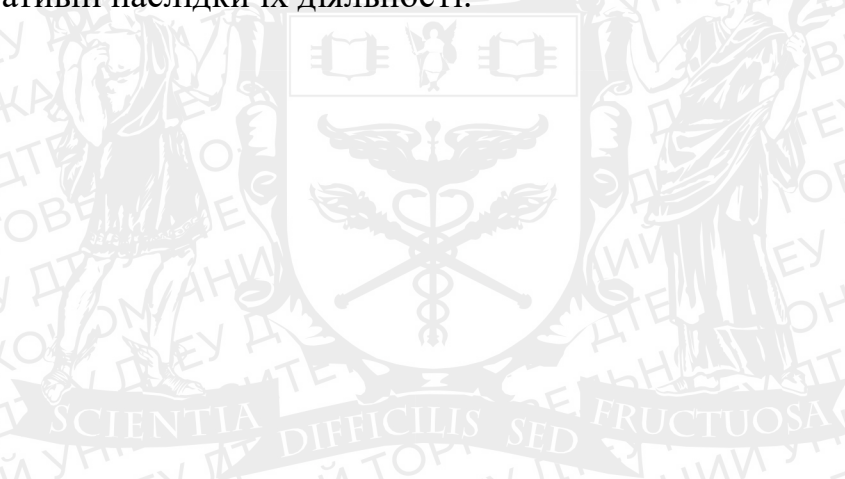
Відновлення світової автомобільної промисловості відкриває нові можливості для України, яка приваблює ТНК своїм стратегічним розташуванням і якісною робочою силою. Крім цього, Україна пропонує інвесторам податкові пільги та державну підтримку, особливо з урахуванням закону «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні» та податкового режиму «Дія.Сіті» для ІТ-галузі. Це стимулює розвиток дослідницьких та виробничих потужностей ТНК в Україні, особливо у таких містах, як Львів, де вже планувалися науково-дослідницькі центри міжнародних автовиробників. Зниження проблем з персоналом та підтримка від держави створюють сприятливі умови для розширення виробництва ТНК в Україні, особливо в контексті збільшення випуску автомобілів після пандемії.

Присутність ТНК в машинобудівному секторі України принесла значні позитивні наслідки, включаючи підвищення ефективності, інновації, передачу технологій та екологічно чисті методи виробництва. З одного боку, інвестиційний потенціал України в автомобільній галузі, що стимулюється присутністю ТНК, може досягати до мільярда доларів на рік. Це сприяє економічному зростанню, розвитку інфраструктури та технологічному прогресу. Так, компанії, як «Електроконтакт Україна» та «Бадер Україна», показали зростання доходів навіть під час пандемії, демонструючи стійкість та адаптивність у кризових умовах [33].

З іншого боку, конкуренція, що виникає в результаті діяльності ТНК, може мати і негативні наслідки, особливо для вітчизняних підприємств. Потужні ресурси, передові технології та досвід ТНК можуть призвести до витіснення місцевих компаній з ринку, зменшення їхньої частки та навіть до їх

банкрутства. Автоматизація виробничих процесів та консолідація операцій можуть спричинити скорочення робочих місць і зростання рівня безробіття. Також є ризик, що ТНК можуть експлуатувати місцеві ресурси без адекватного відшкодування, що призводить до соціальної та економічної нерівності.

Отже, для уряду вкрай важливо збалансувати позитивний вплив ТНК з можливими негативними наслідками. Це вимагає забезпечення справедливого та стабільного ринку, який сприятиме довгостроковому зростанню та розвитку автомобільної галузі в Україні, з одночасним захистом інтересів вітчизняних компаній та працівників. Враховуючи ці аспекти, Україна може ефективно використовувати можливості, що пропонують ТНК, мінімізуючи при цьому ризики і негативні наслідки їх діяльності.

РОЗДІЛ 3. КОНКУРЕНТНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

3.1. Світовий досвід конкурентного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій та перспективи його використання в Україні

Регулювання діяльності ТНК варіюється залежно від галузі, причому деякі сектори історично були більш активними у формуванні правил глобалізації. Значні безуспішні ініціативи, такі як Гаванська хартія та Новий міжнародний економічний порядок (NIEO), були спрямовані на створення більш справедливих умов торгівлі та регулювання ТНК, але зіткнулися з перешкодами та обмеженою підтримкою.

У 1970-х рр. розпочалася інтенсивна боротьба за встановлення всебічних правил для ТНК, особливо після політичних подій, пов'язаних з Міжнародною телефонною і телеграфною корпорацією (ІТТ). Це призвело до розробки ряду механізмів, таких як Кодекс поведінки ООН щодо ТНК, Тристороння декларація принципів, Рекомендації ОЕСР для багатонаціональних підприємств та Норми щодо обов'язків ТНК та інших комерційних підприємств щодо прав людини. Ці ініціативи відображають складність регулювання ТНК та прагнення знайти ефективний баланс між їхнім економічним впливом та соціальною відповідальністю [44].

У 2020 р. дискурс переріс у переговори щодо Обов'язкового договору про ТНК та інші підприємства з правами людини під керівництвом Ради ООН з прав людини, спрямованого на створення обов'язкових правил щодо зобов'язань ТНК у сфері прав людини. Це є останнім етапом поточних зусиль зі створення міцної та обов'язкової міжнародної структури для управління діяльністю ТНК. Ландшафт управління глобалізацією та ТНК з часом коливався під впливом зміни політичних та економічних парадигм [44].

Заснування Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) у 1964 р., що мала на меті забезпечити більшу рівність у глобальному економічному ландшафті для країн, що розвиваються, та проголошення Нового міжнародного економічного порядку (NIEO) у 1974 р., з його прагненням до більш справедливих торговельних і економічних відносин, підкреслює перехід до лібералізації. Створення Центру транснаціональних корпорацій у 1975 р. додатково підтверджує цей рух [44].

Протягом усього процесу управління глобалізацією та ТНК головною тенденцією було те, що глобалізація значною мірою контролювалася самими ТНК. Це постійне узгодження іноді називали «саморегулюванням», вказуючи на сценарій, за яким ТНК встановлюють власні правила та стандарти для глобальних операцій. В інших випадках його описували як «ринковий», що свідчить про те, що дії ТНК диктували сили глобального ринку, а не чіткі нормативні рамки. Незважаючи на наявність багатосторонніх механізмів, призначених для втручання, таке втручання часто відбувалося лише на периферії, що свідчить про те, що регулятивний вплив міжнародних органів був обмеженим. Це було ще більше ускладнено, оскільки навіть уряди країн, що розвиваються, виявилися обмеженими умовами Міжнародного валютного фонду (МВФ), тиском світового боргового ринку та прагненням розвитку через міжнародні інвестиції. Нижче описано деякі з організацій, які беруть участь у обмеженому регулюванні діяльності ТНК, і проблеми, які вони вирішують:

1. Рада ООН з прав людини (UNHRC), яка займається питаннями прав людини, оскільки вони стосуються діяльності ТНК;
2. ЮНКТАД, що видає рекомендації щодо обмеженої ділової практики для регулювання поведінки ТНК у міжнародній торгівлі;
3. Комісія ECOSOC з транснаціональних корпорацій, яка розробляє правила бухгалтерського обліку, які впливають на те, як ТНК звітують про свою фінансову діяльність;
4. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй, котра веде каталог заборонених або обмежених продуктів у міжнародній торгівлі;

5. Комітет проти апартеїду, що вніс іноземних інвесторів у Південно-Африканську апартеїд, регулюючи ТНК, викриваючи їхні інвестиції та тиснучи на них публічними та дипломатичними засобами;

6. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), яка бере участь у розробці стандартів безпеки продукції, які можуть вплинути на ТНК;

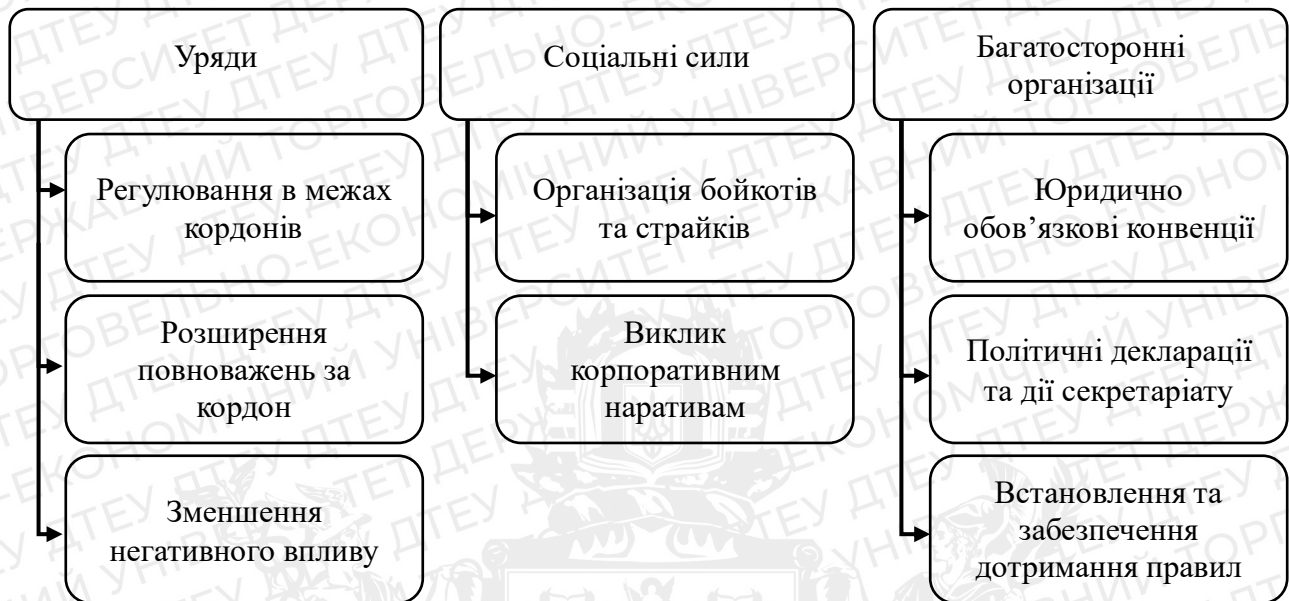
7. Міжнародна організація праці (МОП), що зосереджується на трудових стандартах і відіграє ключову роль у формуванні трудової політики та практики ТНК [44].

Значну роль в управлінні глобалізацією та діяльністю транснаціональних корпорацій відіграють взаємодоповнюючі інструменти на національному та регіональному рівнях, а також неурядові механізми. На національному рівні закони та нормативні акти можуть де-факто встановлювати глобальні стандарти, а екстериторіальні правові режими дозволяють країнам застосовувати свої закони за межами своїх кордонів. Регіональні органи, як і Європейський Союз, також створюють закони та правила глобального масштабу та впроваджують екстериторіальні правові режими.

Макроінструменти для управління глобалізацією та ТНК охоплюють низку стратегій, які використовують різні актори (рис. 3.1). Уряди мають повноваження регулювати діяльність ТНК у межах власних кордонів, розширюють свої законні повноваження для регулювання діяльності ТНК за кордоном і можуть використовувати свою державну владу для пом'якшення негативного впливу діяльності ТНК.

Соціальні сили, включаючи громадянське суспільство та масові рухи, можуть запроваджувати ефективне регулювання шляхом організації міжнародних бойкотів, страйків та кидання виклику корпоративним наративам. Крім того, багатосторонні організації мають повноваження регулювати через юридично обов'язкові конвенції, політичні декларації та дії секретаріату, які встановлюють і забезпечують дотримання правил, яких ТНК повинні дотримуватися на глобальній арені. У сукупності ці макроінструменти

представляють різноманітні підходи до управління складним впливом ТНК на глобальну економіку та суспільства.

Рис. 3.1. Макроінструменти для управління глобалізацією та ТНК

Джерело: [44]

Корпоративне захоплення значно вплинуло на багатосторонні інструменти управління глобалізацією та діяльність ТНК. Ключові функції управління поступово відійшли від міжурядових організацій, у результаті чого деякі традиційні інструменти управління глобалізацією відійшли на другий план. Верховенство права разом із відповідальністю та зобов'язаннями, які зазвичай забезпечують дотримання такими організаціями, все частіше замінюється добровільними зобов'язаннями та саморегулюванням. Цей зсув відображає ширшу тенденцію, коли непрямий тиск ТНК на механізми глобального управління витісняється прямим залученням і впливом цих корпоративних структур. Як наслідок, ТНК більше беруть участь у формуванні політики та практик, які керують їхньою діяльністю в глобальному масштабі, потенційно послаблюючи владу багатосторонніх організацій, які колись були головними учасниками цієї сфери.

Однією з найбільш помітних ініціатив щодо регулювання діяльності ТНК на міжнародному рівні є запропонований юридично зобов'язуючий інструмент для регулювання в рамках міжнародного права прав людини

діяльності транснаціональних корпорацій та інших підприємств, також відомий як Керівні принципи ООН з бізнесу та прав людини (UNGP). Ініціатива покликана регулювати ТНК згідно з міжнародним правом прав людини. Переговори ведуться Радою ООН з прав людини, з метою визначення обов'язків держав і ТНК щодо прав людини у бізнесі, особливо транснаціональному, забезпечення правосуддя для жертв порушень, та посилення міжнародної співпраці. Останній проект договору був опублікований у серпні 2021 р. [44].

Великі китайські транснаціональні корпорації (ТНК), часто пов'язані з Комуністичною партією Китаю, використовують переваги слабого регулювання та статусу Китаю як «країни, що розвивається». Це дозволяло їм користуватися зниженими тарифами на міжнародну доставку, надаючи їм конкурентну перевагу на світових ринках. Однак, з ухваленням закону Палатою представників США «КНР не є країною, що розвивається» 27 березня 2023 р., передбачається зміна цієї класифікації. Законопроект спрямований на зміну статусу Китаю в міжнародних організаціях і може позбавити китайські ТНК від пільгових умов доставки [45; 46].

Вказана законодавча ініціатива є частиною більш широких зусиль, спрямованих на відображення реального економічного статусу Китаю, що має суттєві наслідки для поштових систем країн-одержувачів, як США, зменшуючи їхні витрати на субсидування доставки, що вплинуло на щорічний бюджет ООН для Китаю, скоротивши його на 50 мільйонів доларів у 2023 році [47]. Це відображає зростаюче усвідомлення економічної потужності Китаю, яка становить 18,6% світової економіки, і вказує на необхідність більш справедливого розподілу міжнародних економічних зобов'язань. Країнам варто підходити обережно до співпраці з китайськими транснаціональними корпораціями, особливо уважно враховуючи їхню схильність до суперекспансивності та антиконкурентних практик. Ці корпорації часто демонструють агресивні стратегії на міжнародному ринку, включаючи масштабні інвестиції та злиття, що можуть порушувати здорову конкуренцію

та створювати ризики для місцевих господарств. Їхня діяльність часто пов'язана з підтримкою держави, що може викривлювати ринкові умови та ставити під загрозу економічний суверенітет країн-партнерів.

Загальний регламент захисту даних (GDPR) Європейського Союзу, який діє з 2018 р., є суворим законом про захист даних, який стримує нестримну практику обробки даних ТНК. Він поширюється на всі організації, які взаємодіють з резидентами ЄС, незалежно від місця розташування, і накладає суворі зобов'язання на обробників даних щодо захисту особистої інформації. Це регулювання суттєво впливає на ТНК, обмежуючи їх здатність збирати та монетизувати особисті дані для реклами, таким чином впливаючи на їх розширення. GDPR забезпечує дотримання прав осіб на їхні дані, включаючи доступ, виправлення та видалення, що кидає виклик бізнес-моделям ТНК, які керуються даними [48].

3.2. Шляхи обмеження негативного впливу транснаціональних корпорацій на конкуренцію в українській економіці

Одним з головних викликів є потенційний негативний вплив ТНК на конкуренцію в українській економіці. ТНК часто мають переваги над місцевими компаніями з точки зору фінансових ресурсів, технологічних можливостей, управлінських навичок, маркетингових мереж та політичних зв'язків. Ці переваги можуть дозволити ТНК домінувати на ринку, зменшити прибутковість та шанси на виживання місцевих компаній, а також стримувати нових учасників та інновації. Більш того, ТНК можуть вдаватися до антиконкурентних практик, таких як грабіжницьке ціноутворення, ексклюзивні угоди, вертикальна інтеграція та зловживання домінуючим становищем, щоб усунути або послабити своїх конкурентів і посилити свою ринкову владу.

Негативний вплив ТНК на конкуренцію може мати серйозні наслідки для української економіки та суспільства. Він може знизити ефективність та

продуктивність вітчизняних секторів, знизити якість та різноманітність товарів і послуг, підвищити ціни та зменшити добробут споживачів, а також підірвати національний суверенітет та безпеку. Тому важливо знайти шляхи обмеження негативного впливу ТНК на конкуренцію та сприяти створенню справедливого і збалансованого середовища для розвитку місцевих фірм і галузей.

Світовий досвід регулювання діяльності транснаціональних корпорацій показує складний набір стратегій, які різні країни та міжнародні організації використовують для нагляду за цими потужними економічними суб'єктами. Деякі з цих стратегій можна потенційно адаптувати до українського контексту, враховуючи її правове, економічне та політичне середовище. Наразі очікується, що Україна запровадить регулювання конфіденційності, схоже на GDPR, із законопроектом про конфіденційність, поданим 25 жовтня 2022 р., який потенційно набуде чинності 1 січня 2024 р., з метою приведення у відповідність зі стандартами ЄС та покращення захисту суб'єктів даних. Запропонований законопроект вводить конкретні відмінності від GDPR, такі як обов'язкова сертифікація для спеціалістів із захисту даних, різні правила оцінки впливу на обробку даних і положення щодо персональних даних померлих осіб із можливими подальшими змінами в міру прийняття закону [49].

Для прикладу Франція є одним із піонерів у прийнятті законодавчої бази, яка покладає на ТНК відповідальність за їхні права людини та екологічні ризики. У 2017 р. у Франції ухвалено Закон про обов'язок пильності, який вимагає від великих французьких компаній розробити та впровадити план пильності для виявлення та запобігання ризикам для прав людини та навколишнього середовища, які є результатом їх діяльності, а також діяльності їхніх дочірніх компаній, субпідрядників і постачальників. Цей закон вважається знаковим для корпоративної підзвітності та захисту прав людини, оскільки він створює юридичне зобов'язання для компаній поважати права людини під час своєї глобальної діяльності.

Деякі з позитивних наслідків цього закону включають правову базу для жертв корпоративних зловживань, щоб шукати справедливості та правового захисту у французьких судах. Це стимулює компанії до більш відповідального та сталого ведення бізнесу, оскільки вони стикаються з цивільною відповідальністю та фінансовими штрафами за недотримання закону. Також це створює прецедент і приклад для інших країн, оскільки кілька європейських і неєвропейських держав висловили зацікавленість у прийнятті подібних законів чи ініціатив [50].

З іншого боку, Україна не має спеціального закону, який би регулював права людини та вплив на навколишнє середовище діяльності ТНК, що працюють на її території. Проте є деякі законопроекти та ініціативи, які спрямовані на вирішення цієї проблеми. Так, вищезгаданий у 2021 р. зареєстрований проєкт закону про засади державної політики перехідного періоду, покликаний уніфікувати підходи до деокупації тимчасово окупованих територій та реінтеграції цих територій та їх жителів, а також надати можливість ліквідації наслідків збройної агресії російської федерації. Цей законопроект також містить положення про відповідальність ТНК за порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права на окупованих територіях. Крім того, деякі організації громадянського суспільства та експерти виступають за прийняття національного плану дій щодо бізнесу та прав людини в Україні на основі Керівних принципів ООН щодо бізнесу та прав людини. Однак прогрес цих зусиль неясний і невизначений. Таким чином, видається, що в Україні досі відсутня комплексна та ефективна законодавча база для регулювання діяльності ТНК та захисту прав людини та навколишнього середовища.

Україна може звернути увагу на такі моделі, як антимонопольне регулювання у Сполучених Штатах або законодавство про конкуренцію в ЄС, які спрямовані на запобігання антиконкурентній поведінці ТНК, наприклад фіксації цін, розподілу ринку та економічної концентрації, що шкодить інтересам споживачів. Нещодавно запропонована масштабна реформа

законодавства про конкуренцію окреслює значні зміни, які вплинуть на те, як регулюється конкуренція в Україні, з особливими наслідками для транснаціональних корпорацій [51; 52]. Зміни покликані привести конкурентне законодавство України у відповідність із законодавством Європейського Союзу відповідно до Угоди про асоціацію Україна-ЄС. Ось як ці зміни стосуються ТНК:

1. зміни контролю концентрації. Нове визначення концентрації вплине на ТНК, які хочуть придбати частки в українських компаніях, уточнивши, коли потрібен дозвіл АМКУ. Це могло б спростити процес створення або розширення присутності ТНК в Україні. Різниця між повнофункціональними та неповнофункціональними спільними підприємствами може вплинути на те, як ТНК структурують свої партнерства та співпрацю в Україні. Спрощені процедури для банків і фінансових установ могли б заохотити більше ТНК у цих секторах співпрацювати з українським бізнесом;

2. солідарна відповідальність. ТНК, особливо ті, що працюють у групах, повинні бути більш пильними, оскільки вони можуть нести солідарну відповідальність за порушення. Це створює вищі фінансові ризики та вимагає посиленого нагляду за відповідністю;

3. статус виконавчого документа на штрафи. Розширення можливостей АМКУ стягувати штрафи без судового розгляду може призвести до більш ретельного дотримання законодавства про конкуренцію, що вплине на діяльність ТНК, особливо тих, які мають історію порушень конкуренції в інших країнах;

4. процедури врегулювання та поблажливості. Удосконалені процедури врегулювання та поблажливості можуть стимулювати ТНК дотримуватись українського законодавства про конкуренцію, оскільки тепер є очевидні переваги від визнання та припинення порушень;

5. права на збір та перевірку доказів. Детальні процедури збору доказів і прав під час перевірок можуть вплинути на ТНК, вимагаючи від них наявності надійних процедур відповідності та юридичної допомоги;

6. терміни розгляду справ. Обмежені часові рамки для розгляду справ, пов'язаних із порушеннями, можуть вплинути на ТНК, потенційно скорочуючи період невизначеності у випадку розслідування законодавства про конкуренцію;

7. доступ до державних реєстрів та баз даних. Доступ АМКУ до реєстрів і баз даних може надати йому більш широкі можливості нагляду, можливо посиливши контроль за діяльністю ТНК;

8. збільшене та прозоре фінансування АМКУ. Маючи більше ресурсів, можна очікувати, що АМКУ ефективніше забезпечуватиме дотримання конкурентного законодавства, що може вплинути на ринкові стратегії ТНК та їх конкурентну поведінку;

9. використання екстериторіальності. Застосовуючи екстериторіальні правові режими, подібні до тих, що застосовуються США у FCRA, Україна могла б регулювати закордонну діяльність вітчизняних ТНК, особливо щодо стримування корупції та забезпечення дотримання українських стандартів за кордоном [51; 52].

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розширює свої стабільні відносини з Україною, особливо зі стартом чотирирічної програми для країни, запущеної 7 червня 2023 р. [53; 54]. Ця програма, розроблена для підтримки українських реформ та процесів відновлення та реконструкції, символізує зобов'язання ОЕСР допомагати Україні у викликах, спричинених російським вторгненням, що почалося у лютому 2022 р.

ОЕСР має більше ніж тридцятирічну історію співпраці з Україною, що демонструє тривале партнерство, спрямоване на підтримку розвитку та інтеграції України в глобальне економічне співтовариство. Цей довгостроковий зв'язок є ключовим для розуміння сучасних зусиль ОЕСР в Україні. Україна, яка в даний час є перспективним членом ОЕСР, може отримати шлях до повноправного членства, що передбачає виконання певних економічних, політичних та адміністративних вимог організації [55].

Партнерство посилилося з лютого 2022 р., і Україна тепер є потенційним членом, що знаменує помітну зміну в міжнародному економічному ландшафті.

Роль ОЕСР у формуванні економічної та податкової політики впливає на транснаціональні корпорації. Україна, як потенційний член ОЕСР, буде дотримуватися її стандартів, включаючи аналіз ринкових, податкових, та фінансових показників. Це може покращити інвестиційний клімат, забезпечуючи ТНК більш стабільні умови для діяльності. Особливий акцент ОЕСР на цифровому оподаткуванні може сприяти створенню уніфікованого податкового середовища для ТНК у цифровій економіці [56].

Рамки ОЕСР щодо BEPS борються з ухиленням від податків ТНК, забезпечуючи оподаткування прибутків там, де вони заробляються. Це збільшує прозорість і справедливість податкового середовища, закриваючи лазівки для переведення прибутків у низькоподаткові юрисдикції і потенційно збільшуючи податкові зобов'язання ТНК. Вступ України до ОЕСР, швидше за все, підвищить привабливість країни для ТНК, забезпечивши більш стабільне та передбачуване бізнес-середовище, яке відповідає міжнародним стандартам. Однак це також вимагатиме від ТНК дотримання суворіших стандартів дотримання податкового законодавства та прозорості, що може вплинути на їхні операційні витрати та стратегії репатріації прибутку.

Щоб обмежити негативний вплив ТНК на конкуренцію в українській економіці, пропонується вдосконалити конкурентне законодавство та конкурентну політику. Чинне конкурентне законодавство та політика в Україні базуються на Законі «Про захист економічної конкуренції» та Законі «Про Антимонопольний комітет України» [57]. Ці закони забезпечують правову базу та інституційні механізми для запобігання, виявлення та покарання антиконкурентних дій, таких як картелі, зловживання домінуючим становищем, злиття та поглинання, недобросовісна конкуренція та державна допомога. Однак ці закони мають певні обмеження, такі як відсутність чітких визначень, критеріїв та процедур, низький рівень штрафів та пені, недостатні повноваження та ресурси Антимонопольного комітету України, слабке

правозастосування та судовий контроль, а також обмежена поінформованість та участь громадськості [58]. Тому ми рекомендуємо уряду та АМКУ переглянути та оновити конкурентне законодавство та політику відповідно до міжнародних практик та стандартів, таких як Інструментарій оцінки конкуренції ОЕСР та Типовий закон ЮНКТАД про конкуренцію [59; 60].

У 2022 р., за даними звітів, АМКУ продемонстрував підвищення ефективності застосування конкурентного законодавства, про що свідчить зростання припинених порушень на 64% та збільшення накладених штрафів на 92% на загальну суму 5579 млн грн. Дії АМКУ позитивно вплинули на економіку, сприяючи збільшенню економічного ефекту на 2% (53 млрд грн), а також скороченню касових видатків на 12%, що свідчить про підвищення фінансової ефективності. Також суттєво зменшилася кількість опрацьованих законодавчих актів та скарг щодо закупівель, що відображає або зосередження на більш складних справах, або зміну галузевої діяльності [61].

Для подальшого підвищення ефективності діяльності АМКУ після його нещодавніх реформ рекомендовано інвестувати в передові цифрові інструменти для аналізу даних і правозастосування з метою підвищення ефективності, пропонувати постійний професійний розвиток у сфері глобальних антимонопольних практик і правових оновлень, а також зміцнювати міжнародне співробітництво, особливо з конкурентними органами ЄС. Також підвищення обізнаності та прозорості громадськості щодо законодавства про конкуренцію та ролі АМКУ, створення механізмів зворотного зв'язку з бізнесом та експертами для вдосконалення політики, упорядкування процесів подання скарг та звітування про порушення, а також проведення незалежних досліджень для розуміння ринкової динаміки та виявлення секторів, схильних до антиконкурентної практики.

Конкурентне законодавство в Україні впливає на конкуренцію, але є й інші важливі чинники, такі як регулювання, бізнес-клімат, корпоративне управління, інтелектуальна власність, захист споживачів, соціальні та екологічні стандарти.

Удосконалення інституційної та правової бази в Україні включає: зменшення адміністративних бар'єрів та усунення непотрібних норм, відповідність до міжнародних стандартів, зосередження на макроекономічній стабільності, фіскальній дисципліні, боротьбі з корупцією, олігархією та нерівністю. Також важливо просувати принципи прозорості, підзвітності, відповідальності, розробляти законодавство щодо захисту прав споживачів, дотримання соціальних та екологічних обов'язків, та співпрацювати з міжнародними організаціями для вирішення проблем, пов'язаних з ТНК.

Для ТНК при входженні на український ринок в секторі машинобудування варто звернути свою увагу на такі обставини:

1. дослідження особливості та конкурентність українського ринку, враховуючи його переваги та виклики;
2. пристосування продукції та послуг до потреб та очікувань українських споживачів, використовуючи різні маркетингові інструменти;
3. співпраця з українськими партнерами, владою, ЗМІ та громадськістю, дотримуючись принципів соціальної відповідальності, прозорості та доброчесності;
4. удосконалення та активізації механізмів та інструментів співпраці та координації з іншими конкурентними відомствами, зокрема в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
5. підвищення якості та частоти діалогу з іншими зацікавленими сторонами, зокрема в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [62].

Для обмеження негативного впливу ТНК на конкуренцію в українській економіці, варто розглянути наступні бізнес стратегії для місцевих компаній: підвищення конкурентоспроможності через вдосконалення продукції та послуг, зниження витрат, підвищення якості, розширення ринків, інновації; використання власних сильних сторін та можливостей, включаючи природні ресурси, людський капітал, внутрішній ринок; протистояння загрозам від ТНК, аналізуючи їхні стратегії та шукаючи ніші; та співпраця з ТНК, створюючи стратегічні альянси, франчайзинг, ліцензування та аутсорсинг.

Кожна з цих стратегій відображає принципи різних економічних теорій, а їх ефективність в значній мірі буде залежати від здатності уряду втілити реформи та від реакції як вітчизняних, так і іноземних учасників ринку.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження впливу транснаціональних корпорацій на конкуренцію у національній економіці можна зробити певні висновки. ТНК є економічними локомотивами, які створюють інтегровані екосистеми в різних секторах. Їхні величезні ресурси, передові технології та знання світових ринків приносять такі переваги, як економічне стимулювання та створення робочих місць. Однак вони також створюють значні виклики, такі як монополізація ринку, конкуренція з національними виробниками та економічна нерівність. Індекс транснаціональності та показники прямих іноземних інвестицій є важливими інструментами для відстеження експансії та впливу ТНК. Інвестиційна поведінка, що варіюється від надмірно експансивної до консервативної, відображає стратегічний вибір, який роблять ТНК.

Транснаціональні корпорації в економіці України, особливо в таких галузях, як машинобудування та автомобілебудування, мають складний, подвійний характер впливу. З одного боку, вони каталізують економічне стимулювання, передачу технологій та створення робочих місць, сприяючи значному зростанню заробітної плати та промислового розвитку. Створення об'єктів, як ODW-Elektrik, у таких регіонах, як Львівська область, є прикладом позитивного соціально-економічного впливу, що сприяє не лише безпосередньому створенню робочих місць, але й стимулюванню допоміжних секторів. Це явище демонструє ефект мультиплікатора Кейнса, коли приплив іноземних інвестицій та досвіду призводить до ширшого економічного підйому.

Однак ці переваги супроводжуються певними викликами. Присутність ТНК призводить до економічної залежності та підвищеної чутливості до глобальних ринкових тенденцій. Такий сценарій часто призводить до зменшення різноманітності ринків і може потенційно вплинути на національний економічний суверенітет. Подолання дуалістичної природи ТНК

вимагає багаторівневого політичного підходу. Український уряд повинен розробити та впровадити стратегії, які б максимізували переваги ТНК та мінімізували їхні потенційні недоліки. Це передбачає створення ринкового середовища, яке заохочує чесну конкуренцію, підтримує технологічну модернізацію місцевого бізнесу та уможливорює симбіотичне зростання між ТНК та місцевими компаніями.

Світовий досвід показує різноманітність стратегій регулювання ТНК, які можуть бути адаптовані в Україні. Впровадження законодавства про захист персональних даних на кшталт GDPR та приведення його у відповідність до європейських стандартів є кроками до створення регуляторної бази, яка зможе ефективно управляти впливом ТНК. Франція, як приклад, прийняла закон, що зобов'язує ТНК дотримуватися прав людини та екологічних стандартів. Україна також працює над законодавством для регулювання прав людини та впливу на навколишнє середовище ТНК. Цей підхід також передбачає забезпечення рівних ринкових умов і створення середовища, сприятливого як для місцевих, так і для іноземних підприємств.

У світлі труднощів, пов'язаних з діяльністю ТНК і роллю АМКУ, підхід України відображає розуміння потреби в ефективному регулюванні. Зусилля країни щодо регулювання діяльності ТНК проявляються в її проактивній позиції щодо вирішення подвійного завдання – залучення іноземних інвестицій та захисту національних інтересів. Наприклад, перевірка АМКУ таких транзакцій, як придбання Skyrizon Aircraft Holdings Limited компанії «Мотор Січ», підкреслює відданість України принципам ринкової справедливості та національної безпеки.

Взаємодія України з міжнародними організаціями, такими як ОЕСР, має вирішальне значення для формування її економічної політики та приведення її у відповідність до світових стандартів. Потенційне повноправне членство України в ОЕСР означає перехід до найкращих міжнародних практик, що створить більш сприятливий інвестиційний клімат для ТНК та забезпечить стабільне і прозоре бізнес-середовище. Таке узгодження передбачає більш

суворе дотримання міжнародних податкових та регуляторних стандартів, таких, як система BEPS ОЕСР, яка спрямована на створення більш справедливого та прозорого податкового середовища. Така участь свідчить про прихильність України до збалансованого підходу в управлінні діяльністю ТНК, що забезпечує конкурентоспроможну та диверсифіковану економіку.

Чинне конкурентне законодавство в Україні можна поліпшити, звертаючи увагу на сучасні економічні реалії. У цьому процесі важливо спиратися на міжнародну практику та стандарти, такі як запропоновані ОЕСР та ЮНКТАД. Ця реформа є важливою для створення нормативно-правової бази, яка може збалансувати інтереси місцевих та іноземних суб'єктів господарювання, захищаючи внутрішні інтереси і водночас сприяючи створенню сприятливого середовища для іноземних інвестицій та інновацій. Нещодавнє підвищення ефективності регулювання АМКУ позитивно вплинуло на економіку, що свідчить про необхідність подальших інвестицій у передові цифрові інструменти, професійний розвиток та міжнародне співробітництво. Це сприятиме більш ефективному та справедливому регулюванню діяльності ТНК в Україні.

Таким чином, присутність ТНК в економіці України є складним і багаторівневим явищем, яке потребує стратегічного та збалансованого підходу. Роль уряду в розробці та впровадженні комплексної політики, яка заохочує чесну конкуренцію, захищає місцеву промисловість та сприяє залученню іноземних інвестицій, є першочерговою. Шляхом приведення законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, вдосконалення нормативно-правової бази та налагодження відносин співпраці з міжнародними організаціями Україна може ефективно використовувати переваги ТНК. Такий підхід забезпечує стійку, конкурентоспроможну та диверсифіковану економіку, яка отримує вигоду як від місцевого, так і від міжнародного внеску, і є ключовим для досягнення сталого та інклюзивного зростання в умовах глобалізації економічного ландшафту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Менеджмент: імперативи та виклики [Електронний ресурс] / відп. ред. Н. В. Сичова. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. 443 с.
2. Influence of Transnational Corporations on the Global Economic Order, Economic Studies journal, Bulgarian Academy of Sciences - Economic Research Institute. Bolhov V. Akhnovska I. Savchenkova M. Shkurenko O. 2021. Vol 2, С. 22-38
3. Samuel P. Transnational Corporations and Developing Countries: Some Issues in Industrial Policy. Economic and Political Weekly. 1979. Vol. 14, № 30/32, С. 1315–30 (дата звернення: 25.09.2023)
4. Транснаціональні корпорації: суть, критерії та еволюція. URL: https://pidru4niki.com/17110302/ekonomika/transnatsionalni_korporatsiyi_sut_krit_eriya_evolyutsiya (дата звернення: 26.09.2023)
5. Руденко-Сударєва Л., Шевченко Ю. Парадигмальні засади та практична дилема інвестиційної поведінки транснаціональних корпорацій. Міжнародна економічна політика. 2022. № 1. С. 7-51
6. Which multinational companies are most exposed to the Ukraine-Russia conflict?. SCI Education USA. URL: <https://scieducationusa.org/press/show/which-multinational-companies-are-most-exposed-to-the-ukraine-russia-conflict-53> (дата звернення: 07.10.2023)
7. Powers of Transnational Corporations (TNCs) in WTO Competition Law Framework. IATP. URL: https://www.iatp.org/sites/default/files/Powers_of_Transnational_Corporations_TN_Cs_in_W.htm (дата звернення: 01.10.2023)
8. Shah A. Tax Avoidance and Tax Havens; Undermining Democracy. Global Issues. URL: <https://www.globalissues.org/article/54/tax-avoidance-and-havens-undermining-democracy> (дата звернення: 01.10.2023)
9. Cavanagh J.; Leaver E. Controlling Transnational Corporations. Institute for Policy Studies. URL: https://ips-dc.org/controlling_transnational_corporations (дата звернення: 01.10.2023)

10. 80% of trade takes place in 'value chains' linked to transnational corporations, UNCTAD report says. UNCTAD. 2013. URL: <https://unctad.org/press-material/80-trade-takes-place-value-chains-linked-transnational-corporations-unctad-report> (дата звернення: 01.10.2023)

11. Martin E. Pilka, Nicolai A. Sluka, Daniela Szymańska. The world's largest foreign TNCs in U.S. global cities: Observations in studying industrial composition, Volume 120. 2022. ISSN 0264-2751, DOI 10.1016/j.cities.2021.103432. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275121003310> (дата звернення: 01.10.2023)

12. Porter's 5 Forces Explained and How to Use the Model. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/p/porter.asp> (дата звернення: 28.09.2023)

13. What are the Porter's Five Forces of Caterpillar Inc, (CAT). URL: <https://dcf.fm/blogs/blog/cat-porters-five-forces-analysis> (дата звернення: 28.09.2023)

14. Розвиток машинобудування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення: монографія; Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України; наук. редактор д.е.н., проф. С. О. Іщук. Львів, 2022. 137 с.

15. Ляховська О. В. Роль транснаціональних компаній у розвитку машинобудування України. 2021. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 22. С. 49-54

16. General-purpose machines and equipment. TechUkraine. URL: <https://techukraine.org/welcome-to-the-machine-building-industry/general-purpose-machines-and-equipment> (дата звернення: 03.10.2023)

17. Ляховська О. В. Регіональна структура машинобудування в Україні: Сучасні тенденції змін. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2021. Вип. 1. С. 40-44

18. Ляховська О. В. Проблеми конкурентності вітчизняних машинобудівних підприємств і ТНК в Україні. Економіка та суспільство. 2022.

№ 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1727>
(дата звернення: 25.09.2023)

19. Grazia Ietto-Gilles. The Transnational Corporation and Economics. World Economic Association. URL: <https://www.worldeconomicsassociation.org/newsletterarticles/transnational-corporations> (дата звернення: 25.09.2023)

20. Multinational Companies with Exposure to Ukraine. GlobalData. URL: <https://www.globaldata.com/data-insights/macroeconomic/multinational-companies-with-exposure-to-ukraine> (дата звернення: 03.10.2023)

21. Носова О. Прямі іноземні інвестиції ТНК як фактор інноваційного розвитку. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна серія «Економічна». 2021. № 100. С. 45-56

22. Статистика зовнішнього сектору України. Операції за інструментами прямих інвестицій за регіонами, країнами світу та видами економічної діяльності. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#5> (дата звернення: 07.10.2023)

23. About Caterpillar. Caterpillar. URL: <https://www.caterpillar.com/en/company.html> (дата звернення: 28.09.2023)

24. Largest machine manufacturing companies by Market Cap. CompaniesMarketCap. URL: <https://companiesmarketcap.com/machinery-manufacturing/largest-machinery-manufacturing-companies-by-market-cap> (дата звернення: 28.09.2023)

25. Kolinko N. Analysis of the Machine-building Sector in Ukraine and Generation of the Factor Characteristics for the Evaluation of the Enterprise Management Effectiveness. Technology Audit and Production Reserves. vol. 5. no. 4. 2016. С. 16-20

26. Omoteso, K., Yusuf, H. Accountability of transnational corporations in the developing world: The case for an enforceable international mechanism. Critical Perspectives on International Business. 2017. Vol. 13. No. 1. С. 54-71

27. Amid Ukraine fallout, crisis-hardened chipmakers move to adapt. Aljazeera. URL: <https://www.aljazeera.com/economy/2022/3/3/amid-ukraine-fallout-crisis-hardened-chipmakers-race-to-adapt> (дата звернення: 07.10.2023)
28. Bendor-Samuel P. Ukraine-Russia War Impact On Engineering And IT Services. Forbes. URL: <https://www.forbes.com/sites/peterbendorsamuel/2022/02/25/ukraine-russia-war-impact-on-engineering-and-it-services-availability> (дата звернення: 07.10.2023)
29. Shamoug A. In Ukraine, machine-learning algorithms and big data scans used to identify war-damaged infrastructure. UNPD. 2022. URL: <https://www.undp.org/blog/ukraine-machine-learning-algorithms-and-big-data-scans-used-identify-war-damaged-infrastructure> (дата звернення: 11.10.2023)
30. Meeting the competitive challenge: linking TNCs with local suppliers. UNCTAD. 2001. URL: <https://unctad.org/press-material/meeting-competitive-challenge-linking-tncs-local-suppliers> (дата звернення: 11.10.2023)
31. АМКУ Відкрито справи щодо набуття спільного контролю над ПАТ «Мотор Січ». Антимонопольний Комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/news/amku-vidkrito-spravi-shchodo-nabuttya-spilnogo-kontrolyu-nad-pat-motor-sich> (дата звернення: 12.11.2023)
32. Братюк Ю. «Мотор Січ» продали китайським інвесторам через офшори і без дозволу АМКУ. 2021. URL: https://zaxid.net/motor_sich_prodali_kitayskim_investoram_cherez_ofshori_i_bez_dozvolu_amku_n1517430 (дата звернення: 12.11.2023)
33. Рихліцький В. Заводи, які працюють на Mercedes, Porsche та Audi. Що Україна виробляє для світового автопрому. Економічна правда. 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/07/15/675949> (дата звернення: 07.10.2023)
34. Shahin E. TNC and States: Private Interests vs. Sovereign Decision Making and Decision Enforcement. ECPR. URL: <https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/28633> (дата звернення: 11.10.2023)

35. Rahman, K. MNCs and TNCs: Their Role and Socioeconomic Impact on Host Societies. *Policy Perspectives*, vol. 4, no. 2, 2007, С. 115–26. URL: <http://www.jstor.org/stable/42909176> (дата звернення 17.10.2023)
36. Four scenarios for the future of the machinery sector. Deloitte. URL: <https://www2.deloitte.com/de/de/pages/energy-and-resources/articles/machinery-sector-future-scenarios.html> (дата звернення: 11.10.2023)
37. Lawrence, P. Transnational Corporations and Globalisation: The Development of Development?. *The Political Economy of Global Manufacturing, Business and Finance*. International Political Economy Series. 2023
38. War in Ukraine and its economic, social, and environmental impact. European Economic and Social Committee. 2022. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/documents/resolution/war-ukraine-and-its-economic-social-and-environmental-impact> (дата звернення: 12.10.2023)
39. Machine Building Industries. TechUkraine. URL: <https://techukraine.org/welcome-to-the-machine-building-industry> (дата звернення: 12.10.2023)
40. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment. The World Bank. 2023. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment> (дата звернення: 12.10.2023)
41. Ukraine – Country Commercial Guide, Infrastructure. International Trade Administration. URL: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/ukraine-infrastructure> (дата звернення: 12.11.2023)
42. Building back a better innovation ecosystem in Ukraine. OECD. 2022. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/building-back-a-better-innovation-ecosystem-in-ukraine-85a624f6> (дата звернення: 15.10.2023)
43. Simchi-Levi D., Haren P. How the War in Ukraine Is Further Disrupting Global Supply Chains. *Harvard Business Review*. 2022. URL: <https://hbr.org/2022/03/how-the-war-in-ukraine-is-further-disrupting-global-supply-chains> (дата звернення: 15.10.2023)

44. Frost N. Out with the «Old», in with the «New»: Challenging Dominant Regulatory Approaches in the Field of Human Rights. *European Journal of International Law*. 2021. Vol. 32, Iss. 2. P. 507–536

45. Schnell M. House unanimously passes bill to work to remove China’s «developing country» label. *The Hill*. 2023. URL: <https://thehill.com/homenews/house/3921082-house-unanimously-passes-bill-to-work-to-remove-chinas-developing-country-label> (дата звернення: 15.10.2023).

46. Romney, Van Hollen Introduce Bill to End China’s Unfair International Advantages. 2023. URL: <https://www.romney.senate.gov/romney-van-hollen-introduce-bill-to-end-chinas-unfair-international-advantages> (дата звернення: 15.10.2023)

47. Mark A. Green. China Still Gets “Developing Nation” Preferential Treatment. *Wilson Center*. 2023. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/china-still-gets-developing-nation-preferential-treatment> (дата звернення: 15.10.2023)

48. Summary: Third Revised Draft of the Binding Treaty on Business and Human Rights. *Business & Human Rights Resource Centre*. URL: <https://www.business-humanrights.org/en/big-issues/binding-treaty/summary-third-revised-draft-of-the-binding-treaty-on-business-and-human-rights> (дата звернення: 15.10.2023)

49. Kisil V. Coming soon: GDPR-like privacy regulation in Ukraine. 2023. URL: <https://iuslaboris.com/insights/coming-soon-gdpr-like-privacy-regulation-in-ukraine> (дата звернення: 10.11.2023)

50. Methven O’Brien, C. The Home State Duty to Regulate the Human Rights Impacts of TNCs Abroad: A Rebuttal. *Business and Human Rights Journal*. 2018. 3(1). P. 47-73

51. Reform of the competition legislation in Ukraine: stage one. *Dentons*. 2023. URL: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2023/august/16/reform-of-the-competition-legislation-in-ukraine-stage-one> (дата звернення: 10.11.2023)

52. Розпочав роботу новий проект Європейського Союзу щодо регулювання конкуренції та державної допомоги в Україні. Антимонопольний Комітет України. 2023. URL: <https://amcu.gov.ua/news/rozpochav-robotu-novij-proekt-yevropejskogo-soyuzu-shchodo-regulyuvannya-konkurenciyi-ta-derzhavnoyi-dopomogi-v-ukrayini> (дата звернення: 10.11.2023)

53. Відбулася ознайомча зустріч керівництва АМКУ та Регіонального Офісу ОЕСР в Україні. Антимонопольний комітет України. 2023. URL: <https://amcu.gov.ua/news/vidbulasya-oznajomcha-zustrich-kerivnictva-amku-ta-regionalnogo-ofisu-oesr-v-ukrayini> (дата звернення: 16.10.2023)

54. Ukraine took a first step, could be a prospective member of OECD. Reuters. 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-takes-first-step-towards-joining-oecd-economic-group-2022-10-05> (дата звернення: 16.10.2023)

55. The OECD's work with Ukraine. OECD. URL: <https://www.oecd.org/country/ukraine> (дата звернення: 16.10.2023)

56. The OECD Faces a Decision Point in 2021. Center for Strategic & International Studies. URL: <https://www.csis.org/analysis/oecd-faces-decision-point-2021> (дата звернення: 16.10.2023).

57. Ukraine's tech community rises to challenges of war. BBC News. 2022. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-60559014> (дата звернення: 18.10.2023).

58. War in Ukraine | The policy challenges. OECD. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/en> (дата звернення: 29.10.2023)

59. OECD Reviews of Competition Law and Policy Ukraine. OECD. 2016. URL: https://www.oecd.org/daf/competition/UKRAINE-OECD-Reviews-of-Competition-Law-and-Policy_WEBENG.pdf (дата звернення: 31.10.2023)

60. Temporary Crisis and Transition Framework - Competition Policy. European Commission. 2023. URL: https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/temporary-crisis-and-transition-framework_en (дата звернення: 05.11.2023)

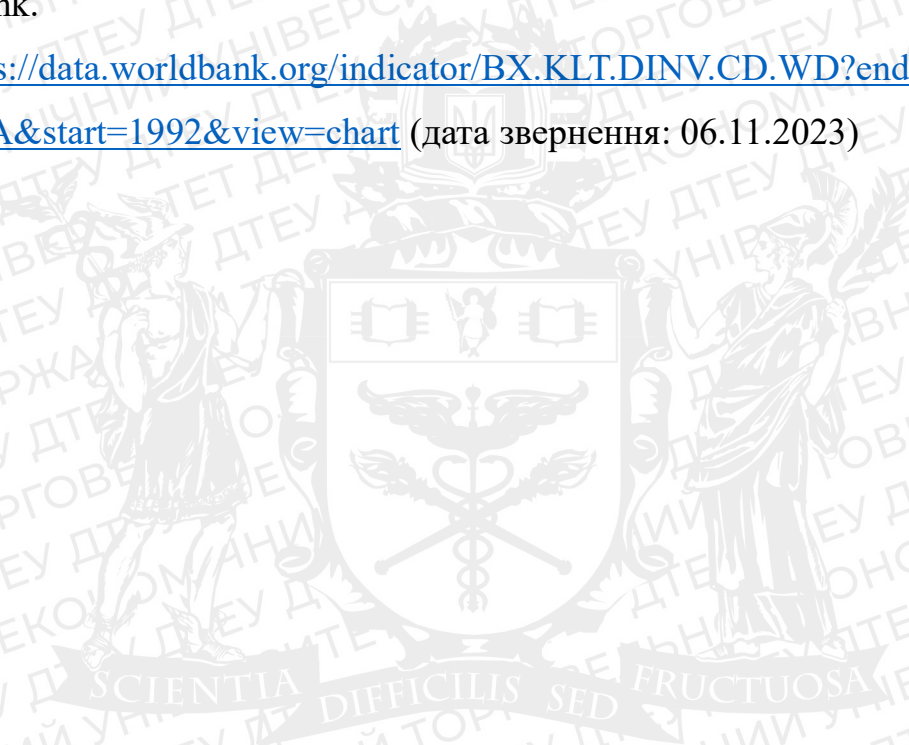

61. Річний звіт Антимонопольного комітету за 2022 рік. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/641/87f/e95/64187fe957f1c745683055.pdf> (дата звернення: 21.11.2023).

62. Ясько Ю. Механізм реалізації конкурентної політики держави. Scientia Fructuosa. 2022. №5. С. 29–41

63. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) – Ukraine. The World Bank.

URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?end=2022&locations=UA&start=1992&view=chart> (дата звернення: 06.11.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

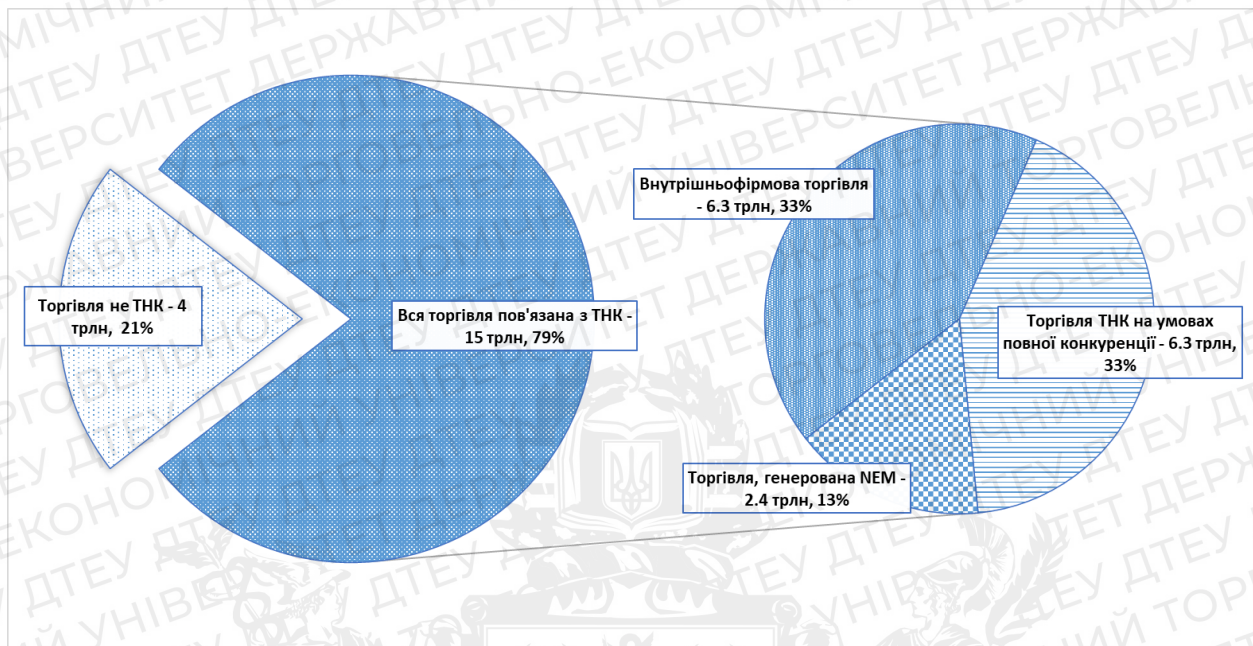
Таблиця 1

Аналіз інвестиційної поведінки ТНК Caterpillar

Тип Поведінки	Індикатори	Приклади від Caterpillar
Суперекспансивна	Агресивне розширення та інвестиції в нові ринки та сектори, потенційно високий ризик	Придбання компаній Bucyrus International, Inc. та Perkins Engines свідчать про готовність агресивно входити та розширюватися на нові ринки.
Експансивна	Постійне зростання та інвестиції в потужності та розширення ринкового охоплення, помірний ризик	Постійний розвиток в сферах будівельної промисловості та енергетики та транспорту.
Ліберальна	Відкритість до нових можливостей зі збалансованим підходом до ризику	Інвестиції в фінансові продукти та ліцензування бренду для диверсифікації джерел доходу.
Консервативна	Обмежені інвестиції, підтримка поточних ринків та продукції з низьким ризиком	Консервативний підхід під час економічних спадів, як це вказано історичними скороченнями персоналу та реструктуризацією.
Змішана	Комбінація різних інвестиційних стратегій в залежності від ринку та сектора	Змішана стратегія, що поєднує агресивні аквізиції та розширення з консервативним підходом до викликів ринку.

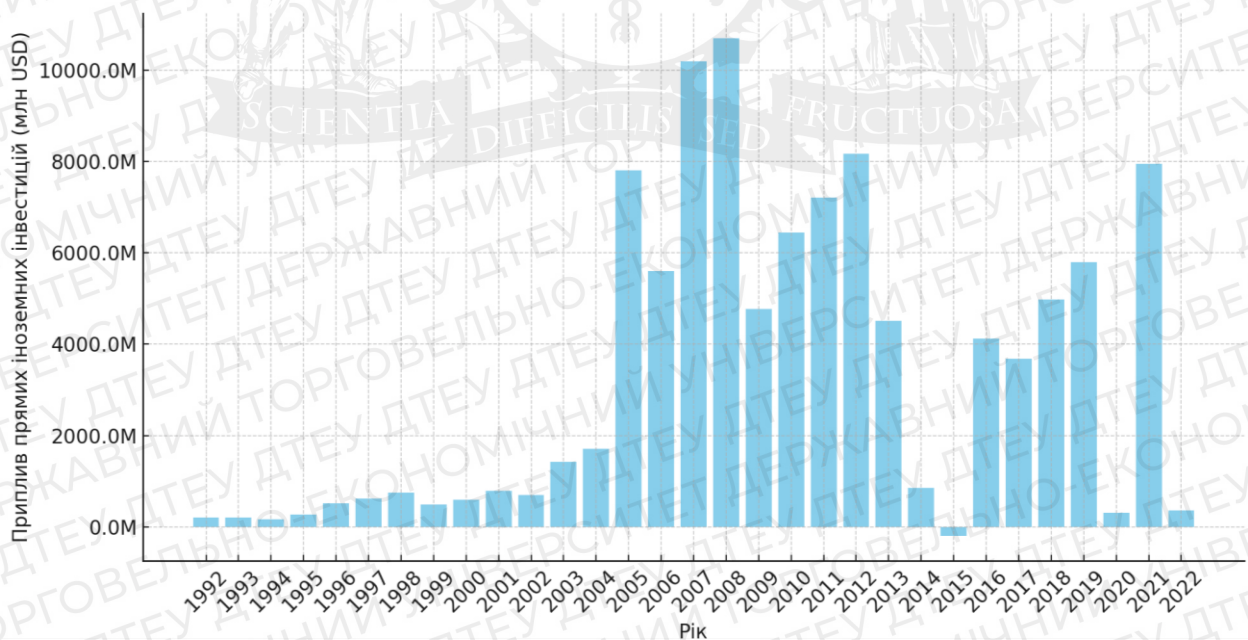
Джерело: [5; 13; 23]

Рис. 1. Глобальна торгівля (експорт товарів та послуг), за типами, 2010 р.

Джерело: складено автором за даними: [10; 19; 59].

Рис. 2. Приплив прямих іноземних інвестицій в Україну, 1992 – 2022 рр.

Джерело: [63]

Ринкова капіталізація ТНК машинобудівного сектору у 2023 р.

Назва компанії	Спеціалізація	Капіталізація ринку млрд дол.	Країна головного офісу
Caterpillar	Обладнання для будівництва та гірництва	119.7	Сполучені Штати
Deere & Company	Сільськогосподарська техніка	106.7	Сполучені Штати
United Heavy Machinery	Металургійне, гірниче та підйомне обладнання	53.6	росія
Cummins	Двигуни, генератори та супутні компоненти	30.9	Сполучені Штати
Fanuc	Автоматизація заводів та робототехніка	24.0	Японія
Komatsu	Обладнання для будівництва, гірництва та військових потреб	21.9	Японія
Sandvik	Обладнання для обробки металу та гірництва	21.1	Швеція
Epiroc	Обладнання для гірництва та інфраструктури	18.8	Швеція
Kubota	Трактори та важке обладнання	16.1	Японія
Metso	Промислове обладнання для гірництва та будівництва	7.1	Фінляндія

Джерело: [24]